

Rosmalla

Heemkundekring Rosmalen

Jaargang 27 - Nummer 1

COLOFON

JAARGANG 27 - NUMMER 1

MAART 2017

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt drie keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen. Gevestigd in Perron-3 Rosmalen Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Wilma van Creij, voorzitter
- Truus Birsak-Verhallen, secretaris
- Henda Pennings, penningmeester
- Rien van Grunsven, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Michiel van Heumen
- Wil Coppelmans
(lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse nummers:

- €5,50 per uitgave

Distributieadres:

- Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
- g.mol@ziggo.nl

Ledenadministratie:

- Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

Inhoudsopgave

Pagina

<i>Redactie</i>	Voorwoord	2
<i>Redactie</i>	Opgravingen in april 2016 aan de Dorpsstraat	2
<i>Ton Graus</i>	Wijk Molenhoek in Rosmalen-Zuid	3
<i>Jo Versteijnen</i>	Villa "De Gele Hoeve" en zijn bewoners	11
<i>Henk de Werd</i>	Zangvereniging Oefening en Vermaak Rosmalen Deel 2	14
<i>Redactie</i>	De hoeven van de Godshuizen in Rosmalen	23
<i>Antoine de Visser</i>	Bouwstijlen van de Lambertuskerk (4)	24
<i>Jo Versteijnen</i>	Een cadeau van 1200 maanden oud	26
<i>Gerrit Mol</i>	Beheers- en inrichtingsplan van de Heinis uit 1981	28
	Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	30

Foto voorzijde omslag:

Gezicht op Rosmalen met Lambertuskerk, gezien vanuit het noordoosten. Aquarel uit 1815, gemaakt door een zekere P. Testas en ondergebracht in de Brabant-Collectie van de Universiteit van Tilburg. P. Testas is Mr. Pieter Testas (1799-1866) of diens vader Mr. Pieter Hendrik Testas (1761-1819), beiden uit Amsterdam. Laatstgenoemde was getrouwd met een dochter van de Rosmalense dorpssecretaris Johan Adriaan Esser. Deze familielatie verklaart het bestaan van een aantal vroeg 19e-eeuwse aquarellen van Rosmalen van de hand van Testas, aanwezig in de Brabant Collectie

Foto achterzijde omslag:

Vooroorlogse Ansichtkaart van de Dorpsstraat in Rosmalen, met links op de hoek met de Raadhuisstraat het eerste, in 1827 gebouwde gemeentehuis

Voorwoord

Redactie

Misschien is het u bekend dat enkele leden van onze heemkundekring in 's-Hertogenbosch op het Stadsarchief werken om Rosmalense teksten en foto's duidelijk te archiveren. Daar troffen zij foto's uit Hintham die ze niet konden plaatsen. Omdat ik lange tijd in Hintham gewerkt heb en daar met veel mensen in contact kwam, vroegen ze mij om naar die foto's te komen kijken. Dat is leuk werk. Je moet alleen uitkijken dat je niet te lang bij één plaatje blijft hangen. Zo gaat het hopelijk ook als u deze *Rosmalla* weer gaat lezen. Doe dat eens samen met iemand die veel van Rosmalen weet. U krijgt leuke gesprekken en veel mooie herinneringen komen dan bovendrijven. En misschien wilt u die dan delen door zelf een stukje te schrijven!

Opgravingen in april 2016 aan de Dorpsstraat

Redactie

In opdracht van afdeling Erfgoed van de gemeente 's-Hertogenbosch heeft archeologisch onderzoeksbureau BAAC in april 2016 een archeologische opgraving verricht aan de Dorpsstraat in Rosmalen tegenover 'de Kentering'. Rond 1830 heeft hier een boerderij gestaan, die toen ter tijd tot één van de 'voornaamste' landbouwerswoningen van Rosmalen werd gerekend. Het pand was

eigendom en werd bewoond door geneesheer Johannes Cornelis Janssen, uit het Limburgse Stramproy. In de 18e eeuw stond op ongeveer dezelfde plaats een herberg, die in november 1771 jammerlijk afbrandde. Daarbij kwam een doofstomme jonge vrouw om het leven. Dat kerk en kroeg 250 jaar geleden al bij elkaar hoorden, blijkt uit het feit, dat het toenmalige 'Rooms Kerkenhuis' tegenover de herberg lag.

Wijk Molenhoek in Rosmalen-Zuid

Ton Graus

Tot de jaren 60 van de vorige eeuw is de Molenhoek, net als heel Rosmalen, een in hoofdzaak agrarisch gebied met slechts schaarse lintbebouwing langs de hoofdwegen. Zie daartoe de luchtfoto uit 1953 en de daarop gebaseerde kaart van 1954.

De realisatie van het Structuurplan 1967 en de daarop gebaseerde bestemmingsplannen leiden ook voor deze wijk tot een ware metamorfose; van landbouwgebied tot forensenwijk (zie plattegrond anno nu). Na de fusie met 's-Hertogenbosch in 1996 inmiddels behorend tot, wat de

gemeente noemt, Rosmalen-Zuid.

De wijk vindt zijn begrenzing in de spoorlijn 's-Hertogenbosch-Nijmegen, de Graafsebaan/A59, de Deken van Roestellaan en het Máximakanaal. Daarmee grenzend aan de wijken Hintham, Maliskamp en Sparrenburg.

Hierna een schets van 'hoe het was' en 'hoe het zo geworden is'. Daarbij wordt begonnen met de inbedding van de Molenhoek in de geschiedenis van Rosmalen.

Uit het onlangs verschenen boek Rosmalen 1200 “Brug tussen Maasland en Hertogstad” enkele hoofdlijnen uit de geschiedenis.

815: Eerste naamsvermelding ‘Rosmalla’ in schenkingsakte; mogelijke verklaring van de naam: ‘gerechtsplaats gelegen in of bij het riet’.

1300: Hertog Jan II van Brabant doet “ten eeuwige dage in erflijk recht” uitgifte van gemeenschappelijke gronden aan de bewoners. Deze gronduitgifte wordt beschouwd als de stichting van Rosmalen.

1309: Instelling bestuur – 7 heemraden – Polder van der Eijghen.

1437: Milla van Kampen sticht op ‘Coudewater’, grond van Peter de Gorter, het dubbelklooster Mariënwater voor Birgittijnen en Birgittinessen. De mannelijke kloosterlingen worden in 1652 gedwongen Rosmalen te verlaten; zij vertrekken naar Hoboken bij Antwerpen. De Birgittinessen ‘mogen’ tot 1713 blijven en de overgebleven zusters vestigen zich dan in Uden.

1485: Stichting Augustinessenklooster op de toen geheten Rodenborch, omgedoopt tot Sint Annenborch.

In 1588 zijn de Augustinessen vertrokken naar Den Bosch en in 1613 is het klooster opgeheven.

1505: Heerlijkheidsrechten – bestuur en rechtspraak – aan Jan van Baexen (1505 – 1511).

1550: Eerste bouw Lambertuskerk; 1823 restauratie en uitbouw.

1815: Eerste burgemeester van Gemeente Rosmalen: Willem Siepkens (1815 – 1838).

1827: Eerste raadhuis, hoek Dorpsstraat – Raadhuisstraat; 1960 afgebroken.

1835: Rijksweg van Den Bosch naar Grave en Nijmegen.

1840: Provinciale weg van (Het Wapen van) Rosmalen naar Berlicum, Heeswijk, Veghel.

1881: Spoorlijn van Tilburg naar Nijmegen; station aan Spoorstraat tot 1938 in gebruik voor personen en tot 1972 voor goederen. Honderd jaar later, in 1981, krijgt Rosmalen opnieuw een station.

1870: Maatschappij tot verpleging van krankzinnigen op het land vestigt zich op Coudewater.

1873: Gesticht van Meeuwen voor wezen, bejaarden en onderwijs vestigt zich op de Kerkenhoek.

1923: Jan Heijmans start uitvoering van ‘grond- en waterwerken’.

1945: Sanatorium Maria-Oord bij ‘De Duijnsche Hoef’.

1996: Fusie Rosmalen met ‘s-Hertogenbosch.

Meer specifiek voor de Molenhoek zijn interessant:

In 1732 wordt op een molenberg de standerdmolen gebouwd; de wijk is hiernaar vernoemd.

In 1844 wordt op de Hoeve Heerenbeek van de familie Van de Mortel een rosoliemolen gebouwd. Ter herinnering daaraan is in 2011 aan de Graafsebaan de ‘kollergang’ – een remake – van deze molen geplaatst.

1934 Stichting parochie “De Maliskamp”, toegewijd aan Bernadette Soubirous. Tot de parochie hoorde o.a. een gebied tussen de spoorlijn en de Rijksweg, waaronder de Maliskampse Heide, nu deel van de wijk Molenhoek.

1961: stichting Laurentiusparochie met de eerste kerk aan de Molenstraat en vanaf 1972 de huidige kerk aan de Oude Baan. Gelijktijdig wordt de scholengemeenschap H. Laurentius gesticht. In 1967 de lagere school met dezelfde naam; in 1974 de Godfried Bomansschool in de ‘schrijversbuurt’.

De Annenborch, oorspronkelijk gehuisvest tussen de Schoolstraat en de Deken Fritsenstraat, vestigt zich in 2012 in De Hoef/Annenborch. Dit gebied komt vrij als het uit de jaren zestig daterend sportpark De Hoef – een toponiem van oudsher – in 2005 wordt verlaten door voetbalclub OJC, die naar De Groote Wielen verhuist.

Archeologie

Over de bodemkundige kenmerken van de Molenhoek is weinig informatie bekend. Een groot deel is vanwege de aanwezige bebouwing niet bodemkundig gekarteerd. De bodemkundige informatie die er is, is afkomstig uit onderzoeken van vóór de aanleg van de wijk Sparrenburg en de A59.

Het grootste deel van de Molenhoek ligt landschappelijk gezien op een dekzandrug. Deze zandrug loopt vanaf midden-Brabant, via 's-Hertogenbosch, Rosmalen, Nuland naar Oss. In feite zandduinen - ‘donken’ – gevormd door de wind in de laatste ijstijd, tot ca. 8000 jaar v.Chr.

De met heideplanten begroeide duinen zijn door de boeren afgeplagd waardoor een stuifzandlandschap is ontstaan.

De Deken van Roestellaan doorsnijdt het zandverstuivingsgebied; aan de zuidwestkant heeft de Molenhoek nog een klein stukje zandverstuiving.

De boeren hebben de zandgrond geschikt gemaakt voor

landbouw door de bovenlaag van 30 tot 50 cm te cultiveren en om te zetten in ‘zwarte’ grond. Bij de graafwerkzaamheden voor het Máximakanaal was zowel het cultuurdek van zwarte grond als het witgele dekzand goed te zien.

Belangrijke archeologische elementen uit de Nieuwe Tijd, na 1500 n. Chr., zijn de restanten van verdedigingswerken in het westelijk deel van Molenhoek. Aarden wallen en schansen aangelegd ten behoeve van het beleg van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik in 1629. Inmiddels is het initiatief opgepakt deze ‘circumvallatielinie’, waar mogelijk, in zicht te brengen.

Bewoning

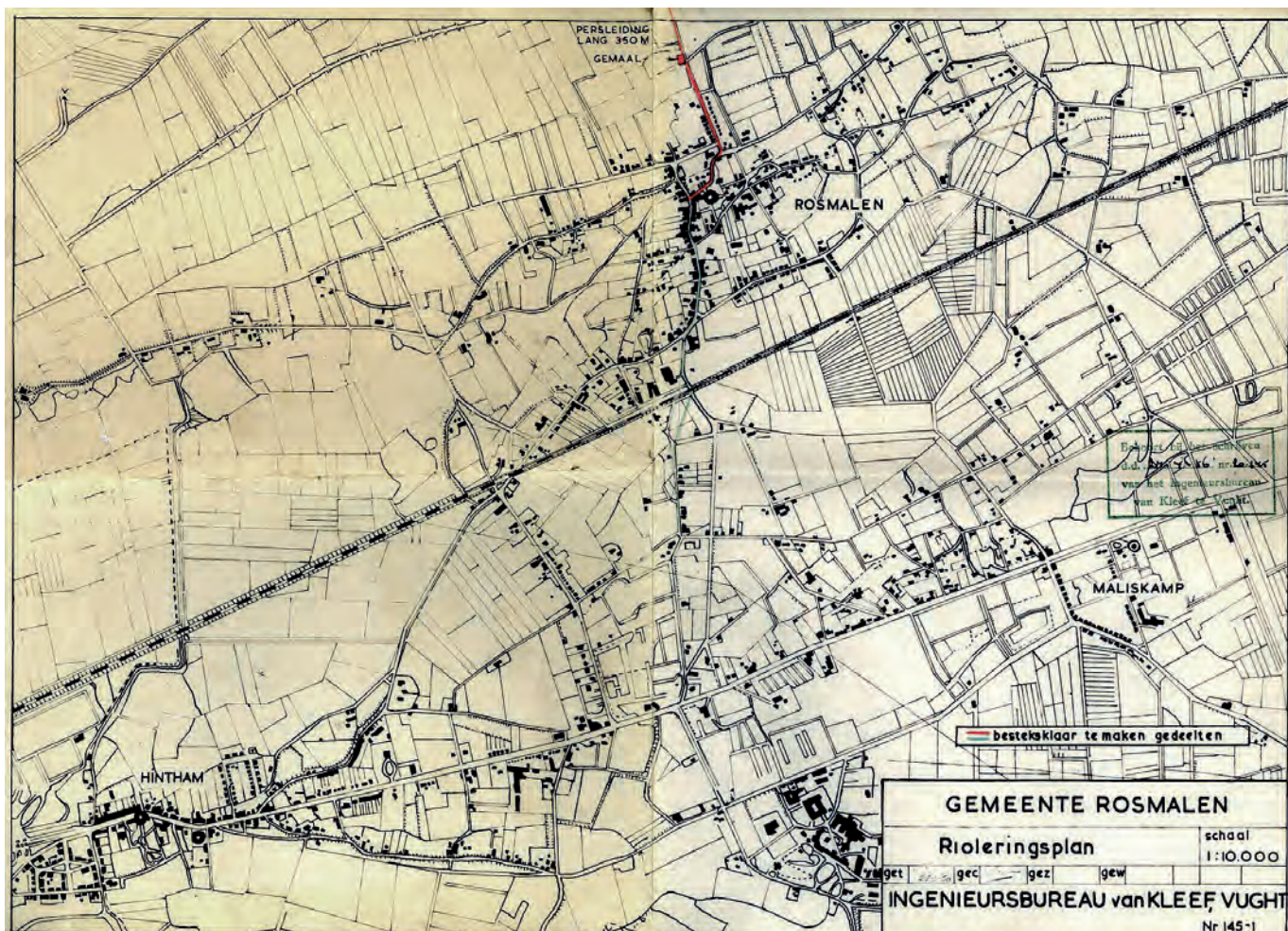
De dekzandrug is door zijn hogere ligging altijd een aantrekkelijke locatie voor bewoning geweest.

Gezien de ouderdom van de dekzandruggen kan deze bewoning teruggaan tot het Laat-Paleolithicum, vanaf ca. 15.000 jaar geleden. Sporen uit deze periode zijn verborgen in de diepere ondergrond en zijn dan ook maar weinig bekend. In het stuifzandgebied zijn oude vondsten gedaan. Vermoedelijk liggen veel archeologische waarden beschermd onder een dikke akker- of stuiflaag verborgen. Dikke plaggendecken geven aan dat in het gebied in de late Middeleeuwen intensief gewoond en gewerkt is.

Aantal inwoners

In 1815 wanneer de gemeente wettelijk ontstaat, telt Rosmalen 1600 inwoners. In 1932 5000 en in 1960 is het aantal verdubbeld tot 10.000 inwoners.

Bij de samenvoeging op 1 januari 1996 bedraagt het inwoneraantal 28.000; momenteel een kleine 36.000.

‘Het gezin van Dorus (Heijmans) woonde in de Molenhoek, waar toen nog tien woonhuizen en het café “De Schaapskooi” stonden’. (Rosmalen 1200, blz. 149). We hebben het dan over het begin van de twintigste eeuw en over een niet duidelijke gebiedsafbakening.

In de lijst met wijkadressen van de gebroeders van Heumen uit 1954 tellen we in heel Rosmalen ruim 1500 huizen; in wat nu de wijk Molenhoek heet, ruim 200; 800 inwoners?

1 Januari 2016 telt de wijk Molenhoek ruim 3.900 bewoners.

Bebouwing

In stadsgewestelijk verband is voor Rosmalen een belangrijke woonfunctie voorzien. Dit wordt de leidraad van het in 1967 vastgestelde structuurplan. De bestemmingsplannen voor de verschillende wijken worden hiervan afgeleid. Zo wordt de metamorfose bewerkstelligd van agrarisch

dorp tot forensenplaats.

Voor de Molenhoek zijn 3 bestemmingsplannen bepalend. Voor de Gele Hoeve, 1957/1958, het gebied tussen de Heer en Beekstraat, Burgemeester Mazairaclaan en Molenstraat. Voor de Molenhoek Oost, tussen 1960 en 1968, onderscheiden in boven en onder de Oude Baan. Molenhoek Noord-West, vanaf 1967, ingrijpend gewijzigd 1970/1971.

Na vaststelling van de plannen worden voorbereidende werkzaamheden uitgevoerd om de grond bouwrijp te maken. De hoogspanningsleidingen, die door het gebied lopen, worden verlegd; evenals de straalverbindingen van de PTT. Riolerings, gas, licht, water, telefoon, bestrating, asfalt en groenvoorzieningen volgen.

Zand wordt opgespoten uit Het IJzeren Kind (Hintham) en uit de zandwinning aan de Oude Baan.

Het plangebied omvat 170 hectare. De bebouwing moet

Elkaar bestrijdende politieke groeperingen in Rosmalen zijn 't over één ding eens:

Expansieve groei Rosmalen moet worden afgeremd

(Van een onzer verslaggevers)
ROSMALEN, 24 april. — Weinig censerend en met het gebruikelijke gebakketak, dat de verkiezingsstrijd altijd kenmerkt, hebben de politieke partijen en groeperingen die in Rosmalen deelnamen aan de gemeenteraadsverkiezingen elkaar en de aanwezige belangstellenden maandagavond trachten detailrijk te maken wat er naar hun mening allemaal schort in de gemeentepolitiek. De presentatieavond van de politieke groeperingen, die het Sociaal Cultureel Opbouwwerk Rosmalen had georganiseerd, trok een volle zaal in „De Kentering“ en al zal de presentatie voor de aanwezigen niet alles hebben verdu-

delijkt, de avond was door de grote belangstelling en de sfeer die werd opgevoerd zonder meer een succes.
Lopen de wensen van de negen partijen, die samen met meer dan 100 kandidaten meedingen naar de fel begeerde zetels, nogal uiteen, over één zaak zijn alle partijen het bijlakens hun verkiezingsprogramma's eens: de expansieve groei van de gemeente Rosmalen moet op zijn minst ter discussie komen. De opmerkingen over Rosmalens bevolkingsgroei lopen uiteen van „herontwikkeling op de functie van Rosmalen in groter verband“ tot „gefaserde groei“ en „verstedelijking tegengaan“ en „streetsnel 23.000 inwoners“.

Van de negen partijen en groeperingen liet alleen de Partij voor Rosmalens Welzijn en Behoud verstek gaan hetgeen voor een van de aanwezigen geen betoelid bleek om zijn op een rijtje gezette vragen over het toekomstige N.S.-station in Rosmalen — onder grote hilariteit — op de afwijzen te blijven afvuren.
Alle groeperingen kregen drie minuten de tijd om zich voor te stellen en iets te vertellen van de redenen waarom zij aan de verkiezingen deelnamen. De leiding van de avond was in handen van SOOB-voorzitter drs. A. Graus, die in een voortreffelijke vorm was en met ijzersterke hand iedereen binnen de afgesproken tijd wist te houden, al had een bijzonder bewegelijke wethouder J.E.S. v.d. Bergh het daar wel moeilijk mee. Lijstaanvoerder Schaalma van de Christen Democratische Groepering gunde de heer Van den Bergh diens veelvuldig gebruik en gebruik van de microfoon overigens best, want, merkte hij op: „zo komt de heer Van den Bergh tenminste aan zijn avondgymnastiek“.
Namens de Progressieve Werknemers Partij vertelde wethouder L. de Haas dat zijn groepering is voortgekomen uit de KAB en dertig jaar lang onder de naam van de Lijstaanvoerder bij de raadsverkiezingen Rosmalen met een lijst is uitgeko-

men. De nieuwe groepering Gemeentebelangen waarin zeven zittende raadsleden (drie groeperingen) zich hebben verenigd, wil aldus de heer De Letter, fungeren als een centrale partij die met alle groeperingen in de raad wil samenwerken. Hij pleitte onder meer voor het instellen van een aparte commissie voor het centrum.
De Inwonerspartij is van mening — zo stelde lijsttrekker mev. E. Beets — dat het huidige college van B. en W. „Rosmalen aan het vernietigen is“. Mevr. Beets pleitte onder meer voor een nieuw structuurplan dat niet ondergeschikt is aan een stadsgevoelings plan. „Rosmalen moet niet de dienstmeester van het stadsgewest worden“.
Bij de a.z. raadsverkiezing doen in Rosmalen VVD en PvdA, PPR, PSP als landelijke partijen mee.

VVD-kandidaat drs. J. Spreij zei dat zijn partij landelijk meedoet aan de polarisatie, maar op gemeentelijk niveau wil samenwerken met alle groeperingen in de raad. Hij vond dat een groot deel van de bevolking „zich niet terugvindt in de plaatselijke groeperingen en daarom doen wij als landelijke partij mee“.

Ben van Herpen vertelde dat PvdA-PPH en PSP elkaar in Rosmalen gemind hebben „omdat we alle drie staan voor sociale gelijkheid, voorrang voor achtgeraste groepen, herstel en instandhouding van een goed leefmilieu en een bestuur dat bij de burgers begint“. Hij zei het jammer te vinden dat de KVP de andere christelijke partijen in Rosmalen alleen heeft laten staan, want „naam van de KVP zou betrek-

en de Molenstraat in het midden.

Straatnamen

De wijk dankt zijn naam aan de molen uit 1732 in de “Molenstraat”. Aanvankelijk wordt alleen het deel van de wijk achter en rondom de molen met Molenhoek aangeduid; nu geldt dat voor het hele gebied. Iets soortgelijks gebeurt met de ‘Gele Hoeve’. Eerst alleen het gebied rondom het vroegere landhuis met die naam. Daarna voor het gebied tussen Heer en Beekstraat en Molenstraat; nu voor het hele gebied ten westen van de Molenstraat.

Uit de periode van vóór de realisatie van de bestemmingsplannen zijn nog bekende namen:

Graafsebaan, vroeger Rijksweg van 's-Hertogenbosch naar Nijmegen; historische route van Den Bosch, via Hintham, naar Grave, Nijmegen en verder.

Oude Baan, vroeger deels Molenweg en de Nieuwe Weg geheten, een lokale verbinding tussen Rosmalen en Nuland en verder.

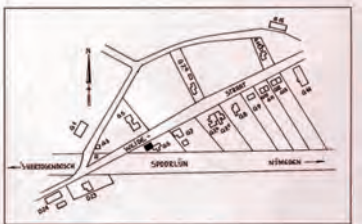
Heer en Beekstraat, vroeger een gedeelte van de (eerste) Molenstraat. De naam is een samentrekking van twee familienamen: Heeren en van Beek, verkopers van “Heerenbeek”, een hoeve met toebehoren, aan Johannes B.H. van de Mortel. Gegeven de herkomst van deze straatnaam is het opmerkelijk dat deze op stadsplattegrond te vinden is onder de B van Van Beek.

De Burgemeester Jonkheer van Heijdenlaan, - burgemeester van 1923 tot 1955 – vormde vroeger de verbinding met Hintham, aanvankelijk Tweeberg geheten. Met de aanleg van het kanaal is de weg beduidend ingekort. Het nieuwgebouwde transformatiehuisje staat op de plek waar vroeger café De Schaapskooi was gevestigd.

In de wijk zijn de nieuwe straatnamen ontleend aan:

- L. Mazairac, burgemeester van Rosmalen van 1955 tot 1964.
- Gele Hoeve: landgoed van Notaris van de Mortel, oorspronkelijk gelegen met de achterzijde aan de Heer en Beekstraat, toegang via Graafsebaan. In oktober 1944 tijdens de bevrijding van Rosmalen door de Engelsen verwoest.
- Notaris Joannes H.J. van de Mortel (1871-1941) en zijn echtgenote Cecilia vanila Jonkvrouwe de la Court (1876-1965).

minstens 50 meter uit de as van de spoorlijn blijven.
Reconstructie van de drie spoorwegovergangen is noodzakelijk; bij de Molenstraat en de Weidestraat/Tweeberg het meest ingrijpend. Aanvankelijk liep de Weidestraat vanuit het dorp door over het spoor (zie kaartje), rechtdoor richting Hintham, overgaand in de Tweeberg, nu Burgemeester Jonkheer van Heijdenlaan geheten. Linksaf ging de weg richting Graafsebaan, inmiddels Mazairaclaan en Heer en Beekstraat genoemd. Deze laatste spoorwegovergang is in 2013 vervangen door een tunnel.

De 3 ontsluitingswegen voor de wijk zijn de Burgemeester Mazairaclaan, de Deken van Roestellaan aan de oostkant

- Rector Zwijsen: C.J. Zwijsen (1858-1930), van 1917 tot 1930 rector van Coudewater.
- Bisschop Bekkers; W.M. Bekkers, 1960-1966 bisschop van het bisdom Den Bosch.
- Driebergen, toponiem, verwijzend naar landschap met donken.
- Hertog Jan II; hertog van Brabant van 1294 tot 1312. In 1300 gronden uitgegeven aan bewoners van o.a. Rosmalen.
- Landbestuurders c.q. staatslieden: van Oldenbarnevelt, Prins Maurits, Frederik Hendrik, Willem de Zwijger, Roosevelt, Kennedy, Churchill.
- Burgemeester Siepkens; Willem Siepkens, 1e burgemeester van Rosmalen van 1815 tot 1838; opgevolgd door zijn zoon Hendrik Siepkens, burgemeester van 1838 tot 1852.
- Zeehelden: Evertsen, Maarten Tromp, Karel Doorman, Witte de With, Jan van Amstel, Michiel de Ruyter.
- Parkweg, genoemd naar het in 1969 aangelegde park tussen de Molenstraat en het (voormalig) Sportpark **De Hoef**.
- Sportlaan; verbinding van Molenstraat en Oude Baan naar Sportpark De Hoef.
- Schrijvers: Da Costa, Jacob Cats, P.C. Hooft, Vondel, Bredero, Huygens.
- Bredestraat, brede weg oorspronkelijk lopend van spoorlijn tot Oude Baan.
- Schrijvers: Gerard Bruning, Marie Koenen, Herman de Man, Slauerhoff, Martinus Nijhoff, Anna Blaman, Bilderdijk, Lodeizen, Van der Leeuw, Jacques Perk, Willem Elsschot, Stijn Streuvels, Hildebrand.
- Componisten: Diepenbrock, Beethoven, Chopin, Mozart, Bartholdy, Schubert, Wagner, Debussy, Rossini, Sweelinck, Haydn, Vivaldi.
- Sint Brigitta, ook wel Birgitta geschreven, patroonheilige orde Birgittijnen en Birgittinessen klooster Coudewater.

- Toponiemen, veelal afkomstig van vroegere Maliskampse Heide: Heibloem, Hoefberg, Zandbergen, Heirust, Zandstraat, Heidonk, Sasselberg,

Deelwijken

De Molenhoek wordt in vieren gedeeld door de Oude Baan, de Mazairaclaan en de Molenstraat:

Noord-West, Zuid-West, Noord-Oost en Zuid-Oost, elke deelwijk met toch min of meer ieder een eigen karakteristiek.

Noord-West

Het gebied ten noorden van Burgemeester Mazairaclaan, ten westen van de Molenstraat en begrensd door de spoorlijn 's-Hertogenbosch-Nijmegen.

De Maatschappij voor stadsontwikkeling van Jacq. Stienstra stelt het uitbreidingsplan "Villa-park Gele Hoeve" op. Een team van architecten wordt gevormd: de gebroeders H. en J.H. van de Berg uit Eindhoven, W.J.J. Croonen, tevens teamleider, uit 's-Hertogenbosch, W.P. en H.P.F. de Graaf uit 's-Hertogenbosch, H.L. Mens en J.G. Pruynt uit Vught, Joh. Visser uit Tilburg en G.M.C. Wijnen van De Twee Snoeken uit Den Bosch. Voor de tuin- en landschapsarchitecten, P.A.M. Buys en B. van der Vliet, is een belangrijke rol weggelegd.

180 Villa's, onderscheiden in een 20-tal types worden ontworpen in een samenhangende architectuur met sympathie voor de 'Bossche School' met de daarbij passende materiaalkeuzes en kleurstelling ').

Vijftieng procent van het grondoppervlak wordt bebouwd; 75% wordt bestemd voor tuinen en gemeenschappelijk groen.

De informele buitenruimte wordt ingevuld als een parkbos, zonder trottoirs, maar met tuinen, die doorlopen tot aan de klinkerstraten. Het voetpad is van de weg gescheiden door een haag met bomen. Er is een vlakke overgang van de openbare weg naar privéterreinen.

Langs het spoor een parkzone met vijver en heuvel. In de Kennedylaan een groenzone richting molen; molenberg en omgeving als groenvoorziening. De middenstrook in de Michiel de Ruyterlaan is ingericht als informele parkeermogelijkheid.

‘) in de loop der jaren is er op enkele plaatsen inbreuk gemaakt op het concept door verandering van vormen, gebruik van afwijkende materialen en schilderen van gevelstenen.

Zuid-West

Het gebied ten westen van de Molenstraat, ten zuiden van de Mazairaclaan, begrensd door de Heer en Beekstraat en Graafsebaan.

De Heer en Beekstraat was de verbindingsweg uit het dorp via de Weidestraat naar de Graafsebaan.

De Elststraat vormde eertijds de verbinding tussen Molenstraat, Heer en Beekstraat en Graafsebaan. Het eerste deel, nu Hertog Jan II-laan, komt in de Churchillaan uit.

Deze deelwijk is minder planmatig van opzet, maar meer historisch gegroeid. Door het vele groen overheerst het karakter van een villawijk. In de Heer en Beekstraat is de afwisselende historische bebouwing nog goed terug te zien; in de Rector Zwijzenlaan en Churchillaan de projectmatige aanpak. De Willem de Zwijgerlaan is qua karakteristiek een voortzetting van Noord-West.

Noord-Oost

Het gebied tussen Oude Baan, Molenstraat en Deken van Roestellaan.

In de wijk zijn nog enkele huizen te vinden van vóór de uitbreiding. De vroegere Hoestraat en de Hoefberg zijn

door reconstructie van het stratenstelsel verdwenen.

Tijdens de eerste fase zijn in en in de omgeving van de Bredestraat straten genoemd naar de ‘oude’ schrijvers: Da Costa, Jacob Cats, P.C. Hooft, Vondel en Huygens.

Begin 70-er jaren is de Sportlaan en omgeving aangelegd en bebouwd: de schrijversstraten. Aan de Parkweg en de Hildebrandstraat zijn woonprojecten gerealiseerd; aan de Sportlaan overwegend vrijstaande huizen.

Van Sportpark De Hoef zijn nog over: zwembad Kwekelstijn, speeltuin 't Kwekkeltje en de banen met clubhuis van Tennisvereniging Rosmalen.

De nieuwe Annenborch is op de vroegere voetbalvelden gebouwd. Daarnaast is een appartementsgebouw gerealiseerd; twee van dit soort complexen zitten nog in de planning.

Het Blazoen – de naam verwijzend naar het vroegere schuttersgilde? – kent ca. 50 woningen.

Het meest recent is de nieuwbouw nabij de Molenhoekpassage in de Slauerhoffstraat en aan de Oude Baan.

Zuid-Oost

Het gebied tussen Molenstraat, Oude Baan, Deken van Roestellaan en Graafsebaan.

Het stratenpatroon kent een hovenstructuur bij de toponiemen en een strakkere vormgeving van de componistenstraten. Het oostelijk deel is verwezenlijkt op de vroegere Maliskampse Heide. De namen Zandstraat, Zandbergen, Heirust en Sint Brigittastraat stammen uit die tijd. Wat nu Haydnlaan is, heette vroeger de Coehoornstraat.

Dit wijkdeel kent hoofdzakelijk vrijstaande huizen en villa's. Op enkele plaatsen is iets grootschaliger gebouwd: Chopinlaan, Heibloem en Hoefberg.

Een centrale plaats wordt ingenomen door basisschool

annex kinderopvang De Troubadour, oorspronkelijk een samengaan van de Laurentius- en Godfried Bomansschool.

Dit deel van de Graafsebaan kent bebouwing van vóór de Tweede Wereldoorlog, afgewisseld met nieuwbouw sinds de 60-er jaren.

Op de plaats van bouwbedrijf Nijssen is een appartementencomplex gezet.

Op de hoek van de Graafsebaan en de Molenstraat een horecaonderneming met een lange staat van dienst, Het Wapen van Rosmalen, vroeger Café van Zuylen.

Tegen de A59 is een carpoolparkeerterrein aangelegd.

Een klein stukje van het zandverstuivingsgebied is nog te zien tussen Sasseltberg en Deken van Roestellaan.

Voorzieningen

Naast de reeds genoemde voorzieningen, zoals kerk, school, zwembad, speeltuin, tennisbanen, zijn te vermelden: makelaars en andere dienstverleners, fysiocentrum, fitnesscenter, zonnestudio en de winkelcentra Oude Baan en Molenhoekpassage.

Als bovenwijkse voorziening is te noemen de dependance van HUB Noord-Brabant voor speciaal onderwijs.

Een van de jongste aanwinsten is het ontmoetingscentrum Bij Bomans, gevestigd in een deel van de vroegere Godfried Bomansschool.

Tot slot...

De spoorlijn 's-Hertogenbosch- Nijmegen deelt Rosmalen in tweeën; boven het spoor en onder het spoor, meer verbindend genoemd Rosmalen-Noord en Rosmalen-Zuid.

Door het Máximakanaal kent Rosmalen een waterscheiding met de stad. Het is niet langer mogelijk over land naar Den Bosch te gaan.

Indirect is de verbinding tussen noord en zuid vergemakkelijkt door de tunnel in de Mazairaclaan.

Het parklandschap met meanderende Rosmalense Aa vormt, naast een prachtige afsluiting van de wijk aan de westzijde, inmiddels een uniek wandel- en fietsgebied.

Met het kanaal is ook een einde gekomen aan grootschalige infrastructurele werken met een grote impact (ook) op de wijk Molenhoek.

Eindelijk rust, na de aanleg van de A59, de verbreding van de A2 en de verlegging van de Zuid-Willemsvaart?

Kleinschaliger van aard zijn de inbreidingen op De Hoef en bij de Molenhoekpassage.

Als het goed is, zullen ontwikkeling, bouw en vernieuwing tot de blijvende dynamiek van de wijk Molenhoek behoren.

Rosmalen, november 2016

Bronnen:

Archeologische toelichting Bestemmingsplan Molenhoek(-Sparrenburg-A59) van de gemeente 's-Hertogenbosch d.d. 4 oktober 2010, auteur Stefan Molenaar (Stadsontwikkeling/Erfgoed 's-Hertogenbosch)

Erfgoed 's-Hertogenbosch

Heemkundekring Rosmalen

Rosmalen 1200, Brug tussen Maasland en Hertogstad, Heemkundekring Rosmalen, 2016

Wijk- en buurtmonitor gemeente 's-Hertogenbosch

<http://rosmalen.vanheumen.info/rosmalen-info/adreslijst1954-wijkadres.html>

Villa “De Gele Hoeve” en zijn bewoners

Jo Versteijnen

Bij de vorige bespreking van de foto's uit de Rosmalla nummer 2 van jaargang 26 had ik de foto van de villa niet besproken maar beloofd hier later nog op terug te komen. Deze mooie villa kan namelijk niet zonder zijn geschiedenis en bewoners besproken worden.

Gelukkig lag in de bibliotheek van de Heemkundekring het lijvige boekwerk met veel gegevens, stambomen en de inventaris van het archief van de familie Van de Mortel en De la Court geschreven door J.C.M. Andrik.

De stamboom van de familie van de Mortel begint in de Belgische provincie Limburg met een zekere Teodorick (stam I). Zijn zoon Therich (stam II) huwde met Margaritha en zij kregen 5 kinderen. Hun eerste zoon Petrus wordt in 1588 geboren (stam III). Dan slaan we een aantal stammen over en komen we bij Joannes **Benedictus Hyacinthus** (stam IX).

Joannes B.H. van de Mortel

Deze Joannes B.H., geboren in Boxmeer (1797) en overleden in Rosmalen (1887), trouwde met Johanna C. van Rijckevorsel (1798-1861) en zij woonden in Rosmalen. In 1839 namelijk koopt Joannes het bosrijke Rosmalense landgoed “Heerenbeek” van de erfgenamen van Wouter J. Heeren en zijn echtgenote Maria I. van Beek. Een hoeve

met toebehoren en percelen grond gelegen aan de grote straatweg die loopt van 's-Hertogenbosch naar Grave en grenst aan de Molenstraat in Rosmalen.

(De Heerenbeekstraat was vroeger de Molenstraat). Deze hoeve is vermoedelijk gebouwd in 1823 en stond op het landgoed dat

Situatie in 1832

de naam kreeg van de oprichters van de hoeve.

Joannes B.H. studeerde rechten in Luik en vestigde zich eerst als advocaat in Boxmeer. Hij was ook raadsheer en later president van het provinciaal gerechtshof van Noord-Brabant. Verder was hij lid van Provinciale Staten (1825-1834 en 1859-1870) en van Gedeputeerde Staten (1826 -1834) van Noord-Brabant. In 1834 werd hij gekozen tot lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal (1834-1841).

Vanaf 1841 was hij gemeenteraadslid van 's-Hertogenbosch. Joannes van de Mortel werd in 1840 ridder in de Orde van de Nederlandse leeuw en in 1857 commandeur in de Orde van de Eikenkroon.

Maar hij runde ook de hoeve Heerenbeek bekwaam gezien de verschillende prijzen en oorkonden die hij won op landbouwtentoonstellingen o.a. met zijn mangelwortelen, met hooi van de kleigrond en voor de bouw van een dorswerktuig. Ook had hij diverse bestuurlijke en adviserende functies op landbouwgebied. Zijn beroep was echter advocaat. In 1844 diende hij een verzoek in bij de gemeente Rosmalen voor het oprichten van een ros-oliemolen. In 1858

kreeg hij van de gemeente Rosmalen een akte van patent voor het uitoefenen van het beroep paarden-olienolenaar, lijnkoekbreker en garstpeller. Verder vergrootte hij zijn bezit met de aankoop van diverse percelen grond en verhoogde zijn aanzien zoals b.v. in 1834 met de aanstelling door Koning Willem I tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Verder bekleedde hij diverse belangrijke bestuurlijke functies, zowel lokaal als nationaal. Maar hij was bijvoorbeeld ook lid van het scherpschuttersgilde in 's-Hertogenbosch. Joannes B.H. van de Mortel overleed in 1887 in Rosmalen.

Joannes B.H. van de Mortel en Johanna van Rijckevorsel kregen twee zonen: Victor F.J.J. (1835-1910) en Joannes B.A. (1837-1897) (stam X). De oudste, Victor, trouwde met Catharina Mahie (1844-1923) en vestigde zich als notaris in 's-Hertogenbosch. Zij kregen een zoon Joannes H.J. (stam XI). Het was deze telg uit het geslacht Van de Mortel die in 1896 trouwde met Jvr Cecilia de la Court en samen in Rosmalen kwamen wonen op landgoed Heerenbeek.

De familie De la Court stamde eveneens uit Belgisch Limburg. Josephus de la Court en Catharina Hendrix zijn de eerste in deze stamreeks en zij kregen in 1657 een zoon Henricus C. (stam II). Uiteindelijk komen we na een aantal succesvolle nazaten en via Paulus E.A. (stam V) die in 1823 in de adelstand werd verheven met de titel jonkheer (ook voor zijn nazaten) uit bij Cecilia M.J.P.J. (stam VIII).

Zij werd geboren in 1876 en trouwde in 1896 met Joannes H.J. van de Mortel en woonde samen met hem in Rosmalen. Ze kregen een zoon Jan B.V.M.J. (1897-1962) (stam XII). Jvr. Cecilia De La Court overleed in 1965, 89 jaar oud.

Jvr. Cecilia was de beschermvrouwe van harmonie St. Cecilia en voor haar werd bij de eerste verjaardag van de harmonie, die in 1922 was opgericht, een speciale Cecilia-mars gecomponeerd en gespeeld.

Joannes H.J. werd in 1910, het jaar waarin zijn vader overleed, door Koningin Wilhelmina aangesteld als notaris te 's-Hertogenbosch. In 1916 vierde het notariskantoor, opgericht door vader Victor, zijn vijftigjarig bestaan en in 1939 verhuisde de notarispraktijk naar villa Gele Hoeve in Rosmalen.

Dat de zaken goed gingen blijkt uit de verschillende aankopen die Joannes H.J. deed. Zo is in 1912 de overdracht van buitengoed "De Eikenburg" door de erfgenamen van Johannes Coenen aan J. van de Mortel, in 1913 was er de aankoop van hoeve "Sprokkelbos" van Charlotte Bonnike, de weduwe van Nicolaas Rouppe van der Voort. In 1919 kocht hij ook het buitengoed "De Drieberg" van Petrus Janson. Dit buitengoed lag binnen het landgoed Heerenbeek. Ook in 1919 kreeg hij vergunning van B en W van de gemeente Rosmalen voor het bouwen van een huis aan de Molenhoek. Dit was vermoedelijk voor de bouw van villa "De Gele Hoeve", de juiste bouwdatum heb ik niet kunnen vinden.

Bij de bevrijding van Rosmalen in oktober 1944 is de villa door brand totaal verwoest en bleef alleen het landgoed

Huis van Bloemist Has van Lokven

Huis van Bloemist Has van Lokven

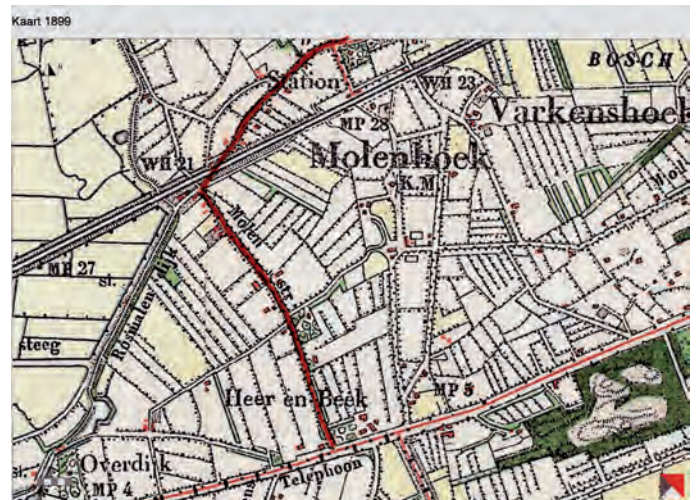
over met daarop nog steeds huize Driebergen, de boerderij van Driek Heijmans en de tuinderij/bloemenzaak van Haske van Lokven. In 1955 was de overdracht van percelen land en opstallen van de Gele Hoeve aan de gemeente Rosmalen door Jvr. Cecilia en haar zoon Jan B.V.M.J. van de Mortel.

Villapark Gele Hoeve

De Gemeente maakte al snel plannen voor het bouwen van een woonwijk in het gebied en dus moest de zaak van bloemist Van Lokven, de boerderij van Driek Heijmans en huize Driebergen verdwijnen. Er kwam een gevarieerde bebouwing met villa's en aaneengesloten bebouwing. Gelukkig bleven de prachtige oude bomen, die aan de zuidzijde van het park al jaren weer en wind hadden getrotseerd, zoveel mogelijk gespaard. In juli 2015 moest echter wel een van de oudste bomen van Rosmalen, een mooie rode beuk met een omvang van 5 meter, wegens ziekte gekapt worden. Een groot gemis voor de wijk, maar gelukkig staan er nog enkele kolossale bomen zoals die in de Willem de Zwijgerlaan.

Met het prachtige wegenplan van tegenwoordig kun je haast niet voorstellen dat pas op 5 juli 1867 het gemeentebestuur van Rosmalen, met burgemeester van Erp, een besluit nam tot het aanleggen van de eerste Rosmalense klinkerweg. Deze weg liep van de rijksweg bij de hoeve Heerenbeek door de Molenstraat (nu Heerenbeekstraat) via Weidestraat en Dorpsstraat naar het begin van de weg naar de polder (nu Nieuwendijk). De lengte van de weg was bijna 2 kilometer en de breedte bijna 2.5 meter. De weg werd gemaakt door stratenmaker Hendriks uit Oss voor een bedrag van FL.15.110.75 incl. grondwerk, twee duikers en een jaar onderhoud. De gemeente kreeg 50% subsidie van Gedeputeerde staten en de weg was vrij van tolheffing.

Situatie in 1899 met spoorlijn 's-Hertogenbosch – Nijmegen en verharde klinkerweg (rood)

Zangvereniging Oefening en Vermaak Rosmalen

Henk de Werd

Deel 2

Ook deze medaille zat in de collectie van “Oefening en Vermaak”. De medaille dateert van 1928 en vermeldt de naam van Harmonie “Wilhelmina” uit Den Dungen, het muziekgezelschap, dat bij het festival van 1927 ook in Rosmalen present was. (Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd Rosmalen).

Eerste prijs op het concours te Zaltbommel in 1931

In mei 1931 behaalde “Oefening & Vermaak” te Zaltbommel de eerste prijs. De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant schreef op 15 mei van dat jaar: “Toen de mare zich door ons dorp verspreidde, dat de zangvereniging Oefening en Vermaak op het grote concours te Zaltbommel den eersten prijs had behaald, rekende de harmonie St. Cecilia het zich tot 'n aangenamen plicht den heer Lambermont met zijn wakkere zangers aan de grens der gemeente af te halen. Met het muziekcorps waren aanwezig het bestuur der harmonie. Aan de grens der gemeente wenschte de voorzitter der harmonie, de heer Kruitwagen, Oefening en Vermaak geluk met de schitterende overwinning. Na een tocht door het dorp, omstuwde door velen, werd teruggekeerd naar 't verenigingslokaal café Juliana, waar de directeur van Oefening en Vermaak, de heer Lambermont, in welgekozen woorden allen hartelijk dankte voor deze schitterende ontvangst. Men bleef nog geruime tijd gezellig bijeen en Oefening en Vermaak zong het nummer waarmee zij te Zaltbommel den eersten prijs behaalde. Het verdere gedeelte van den avond werd opgevrolijkt door de jazzband onzer harmonie.”

Het zilveren jubileum in 1932

Het zilveren jubileum werd op 25 en 26 juni 1932 gevierd met een 2-daags zangfestival, waarbij ook onze harmonie en de Koninklijke Harmonie 's-Hertogenbosch aanwezig waren. Tijdens de huldiging werd door burgemeester Jhr. Von Heijden, namens alle verenigingen in Rosmalen, aan de jubilerende vereniging “Oefening en Vermaak” een fraai vaandel aangeboden, gemaakt door de kunstenaar Jan van Anrooy. Voor de directeur H. Lambermont was er van dezelfde kunstenaar een schilderstuk “Zicht op Rosmalen”.

De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant publiceerde in haar editie van maandag 27 juni 1932 een verslag, waarin nog eens geschreven werd over het ontstaan van de zangvereniging in 1907:

“In 1907 besloot het bestuur van de toen enkele jaren bestaande boogschuttersvereniging, gevestigd in het café Kuipers alhier, ook de zang- en tooneelspeelkunst te gaan beoefenen. Wijlen de heer Verbiesen die er den stoot aan gaf, heeft de R.K. Zang- en Tooneelvereniging Oefening en Vermaak nog in bloei mogen zien komen. Zaterdag en Zondag vierde de vereeniging haar 25-jarig bestaan en daar zij de algemeene sympathie der Rosmalensche bevolking genoot, was het te begrijpen dat dit feest met veel luister zou gevierd worden. Een eere-comité was gevormd, terwijl in het uitvoerend comité naast het bestuur der vereeniging de heeren H. Lambermont Jr., directeur en J. v. Nuland, voorzitter, vele inwoners zitting hadden. Als afgevaardigde van het Zangverbond trad op de heer Th. Lambermont. Zaterdagavond zijn de feesten ingezet met een rondgang door het dorp; de jubilerende vereeniging werd begeleid door de harmonie Caecilia. Op het feestterrein bij H. Coppens op de Hoeve gaven Caecilia onder leiding van A. Michels en Oefening en Vermaak onder leiding van den heer H. Lambermont een concert. In de pauze had de huldiging plaats. De burgemeester, Jhr. von Heijden, hield een gloedvolle toespraak en bood den voorzitter J. v. Nuland een prachtig vaandel aan, ontworpen door Jan van Anrooy, als geschonken door de zusterverenigingen. Den oud-directeur, de heer J. v.d. Laar, overhandigde hij een fraaie oorkonde, eveneens ontworpen door den heer van Anrooy. De directeur, de heer H. Lambermont, ontving uit zijn handen een schitterend schilderstuk van J. v. Anrooy, gezicht op Rosmalen, terwijl de voorzitter eveneens een

zeer fraaie oorkonde ontving, ontwerp van onze dorpsge-
noote, mej. M. Lambermont. Na dankwoorden van de hee-
ren v.d. Laar, Lambermont en van Nuland gaf de heer van
Anrooy een verklaring van het vaandel. Heden was het
den eigenlijke zangersdag. Om 2 uur kwamen de deelne-
mende vereenigingen voor café Juliana bijeen, waarna in
optocht, begeleid door onze harmonie, naar het gemeente-
huis werd getrokken. Hier had de officieele ontvangst door
het gemeentebestuur plaats.

De burgemeester hield een begroetingstoespraak, waarop
de heer Lambermont het gemeentebestuur voor zijn gast-
vrijheid dankte en tevens voor den ondervonden steun.
Voorts bracht hij dank aan het eere-comité en den ontwer-
per van het vaandel, J. v. Anrooy, en memoreerde nog de
grootte verdiensten van den eersten directeur, den heer J.
v.d. Laar.

Tenslotte deed hij zijn dank uitgaan naar bezoekende ver-
eenigingen. Nadat de eerewijn was rondgediend zongen
de gezelschappen het Wilhelmus. Op het feestterrein nam
daarop het festival een aanvang. Hieraan namen deel:
Boxtel, Mierlo-Hout, Veghel en Schijndel. Het woord
werd gevoerd door den voorzitter van het Zangersverbond
Kring Boxtel, den heer A.C. Janssen en den heer Lamber-
mont. De deelnemers van het festival, alsook de harmonie
St. Caecilia, ontvingen een oorkonde.

De feesten werden hedenavond besloten, in tegenwoor-
digheid van een talrijk publiek, door een concert van de
Koninklijke Harmonie 's-Hertogenbosch, directeur Joh.
Wierds. De feestelijkheden zijn in alle opzichten schitte-
rend geslaagd.”

“Tijdens de feestelijkheden had hedenmiddag een mo-
torongeluk in de kom van ons dorp plaats, dat betrekkelijk
goed afliep. De motorrijder, de heer J. uit Berlicum, die in
volle vaart door ons dorp reed, botste tegen den wielrijder
V. uit Rosmalen aan, die te veel omkeek. De motorrijder
reed bovenop de fietser. Het bleef gelukkig bij ontvelde
handen en beenen, doch het rijwiel was totaal vernield.”

In februari 1933 werd het 25-jarig jubileum gevierd met
de leden. In de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Her-
togenbossche Courant van 23 februari 1933 berichtte men
daarover: “De tooneel- en zangvereeniging “Oefening en
Vermaak”, die vorigen zomer haar 25 jarig bestaan vier-
de met een 2-daagsch muziekfeest, herdacht gisteren dit
zilveren jubileum voor hare leden. Des morgens H. Mis,
waarna bijeenkomst in café Juliana.

Hierna werd het nieuwe vaandel, geschenk der alhier ge-

vestigde vereenigingen, door den Zeer Eerw. Heer Pastoor
gewijd. Zijn Eerw. gaf hierbij nog eenige toelichting. De
voorzitter van “Oefening en Vermaak”, de heer J. van Nu-
land, dankte den pastoor voor zijn bereidwilligheid. Allen
vereenigden zich daarna aan een koffietafel. Des middags
om 3 uur was er een feestdiner in café Juliana. De ver-
zorging van een en ander was zeer goed. Aan tafel werd
het woord gevoerd door de heeren J. van Nuland en H.
Lambermont jr. en werd hulde gebracht aan den nieuwen
regisseur, de heer v.d. Ven, onderwijzer der bijz. jongens-
school. Des avonds was er met medewerking der heeren
v.d. Elst en Damen uit Orthen, soirée amusante, aangebo-
den door “Oefening en Vermaak” aan autoriteiten, aan de
vereenigingen die het vaandel geschonken hadden en last
but not least aan de ijverige dames, die tijdens de zomer-
feesten hun medewerking verleenden. Het was er tjokvol
en er heerschte al een Oeteldonksche stemming. De di-
recteur H. L. Lambermont jr. sprak een woord van dank
tot het vaandelcomité en onzen burgemeester wenschte de
vereeniging nogmaals geluk met haar feest, terwijl de heer
Th. Lambermont dankte namens alle vereenigingen voor
de aangeboden feestavond. Aan het slot van de goed ge-
slaagde feestavond zong de heer v.d. Elst een schoon lied
ten bate van het crisis-comité. De opbrengst ervan was f
12,17. Het muzikale gedeelte was in goede handen bij den
heer v. Gerven uit 's Bosch”.

Een festival in 1935

De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche
Courant van 4 juni 1935 bevat een verslag van een festi-
val, dat begin juni in Rosmalen plaatsvond.

“Men meldt ons uit Rosmalen, dat Zaterdag den tweeden
dag van het festival, des avonds de harmonie St. Cecilia
een feestelijke rondgang door het dorp maakte. Om 8 uur
gaf de harmonie op het feestterrein een concert met mede-
werking der RK Zang- en Tooneelvereeniging “Oefening
en Vermaak”. Door de Zangvereeniging werd als eerste
nummer uitgevoerd: “Lied aan de Koningin”, compositie
van den heer J.N. van de Laar te Rosmalen. Beide gezels-
chappen werkten een keurig program af. De danslustigen
konden tot 12 uur hun hart ophalen. Op den laatsten dag van
het festival werd te ongeveer twee uur in optocht van het
station gemarcheerd naar het raadhuis. Aan dezen optocht
namen deel: St. Cecilia, Rosmalen; Orthense Harmonie,
Orthen; Harmonie St. Servaas, Dinther; Zangvereeniging
“Oefening en Vermaak”, Rosmalen; Harmonie de la Salle,
Boxtel; Zangvereeniging “Oefening Baart Kunst”, Loos-
broek; Harmonie Union, Nuland; Postharmonie 's-Her-
togenbosch, 't Putterke, Dubbelmannenkwartet Zeeland;

Deze foto zit in het archief van de Heemkundekring Rosmalen. “Wie kan ons iets vertellen over deze foto?”, was de vraag aan de leden van “de schatkamer”. Iemand wist te vertellen, dat het mogelijk de Postharmonie uit 's-Hertogenbosch was. Ik, Henk de Werd, heb destijds “de schatkamer” van de heemkundekring geïnformeerd, dat deze Postharmonie in 1935 bij een festival in Rosmalen was en dat deze foto was gemaakt voor het café van C. v.d. Ven, alias Kee van Kiskes. Dat café stond recht tegenover de winkel en bakkerij van Gret de Werd, Deken Fritsenstraat 15. In de jaren 60/70 van de vorige eeuw is dit pand gesloopt en werd er een nieuw café annex cafetaria gebouwd. Hier zit nu een Grieks restaurant. Jammer, dat deze foto met de uitgebreide door mij aangeleverde tekst en uitleg destijds niet is gepubliceerd in de Rosmalla.

Harmonie Concordia Schaijk, Fanfare Aurora uit Heesch, Berlicum's Gemengd Koor, Harmonie Zeelandia Zeeland. Op het raadhuis waren, met den loco-burgemeester A. Gloudemans, aanwezig de ZeerEerw. Heeren Pastoors v.d. Meijden en C. Schoenmakers, wethouder Langens, enkele raadsleden, alsmede de heeren E. van Creij en A. Stokvis van het eere-comité. De heer Gloudemans sprak een begroetingswoord en bracht St. Cecilia hulde voor haar durf, zulk een grooten wedstrijd uit te schrijven. De voorzitter van St. Cecilia, de heer H. Kruitwagen, dankte het gemeentebestuur voor de ontvangst en prees de samenwerking der vereenigen. Namens de deelnemende vereenigen werd door den heer Wientjes, secretaris van

Zeeland, dank gebracht voor de prettige ontvangst. Hierna werd de eerewijn rondgediend en begaven allen zich naar buiten om den mei- en feestmarsch voor de vereenigen onder leiding van den heer F.A. Michels aan te hooren.

Vervolgens ging men in optocht naar het feestterrein alwaar de verschillende vereenigen elk 2 nummers ten beste gaven. Jammer was het, dat een stortbui de feestvreugde kwam verstoren en het verblijf op het terrein niet aangenaam maakte. Gelukkig klaarde het weer geheel op en was het mooi weer toen, tot sluiting van het festival, de Koninklijke Harmonie 's-Hertogenbosch, onder leiding van den heer Joh. Wierts te Rosmalen, een concert gaf. De dansgelegenheid en de verschillende attracties hadden

druk bezoek. De uitslag van de loterij was: 1 Postharmonie. 2 Nuland. 3 Schaijk. 4 Zeeland. 5 Harmonie Dinther. De directeuren prijzen werden behaald door 1 Orthen, 2 Dinther, 3 Heesch.”

“Oefening en Vermaak” nam op 9 en 10 juni 1935 ook deel aan het internationaal concours voor Harmonie- en Fanfaregezelschappen en voor Gemengde- en Mannenkoren te Best. Het dubbel mannenkwartet van het Rosmalense koor behaalde daar de eerste prijs in de tweede afdeling met 261 punten.

In 1936 deed het Rosmalense mannenkoor “Oefening en Vermaak” mee aan het groot nationaal concours voor harmonie- en fanfaregezelschappen te Heeswijk, dat daar gehouden werd op 23 en 24 mei en 1 juni. Het koor behaalde daar de eerste prijs in de eerste afdeling met 290 punten.

1937: Dertig jaar “Oefening en Vermaak”

In 1937 bestond “Oefening en Vermaak” dertig jaar. Over de viering daarvan heb ik weinig tot niets kunnen terugvinden. De vereniging gaf in ieder geval, in samenwerking met de Rosmalense harmonie, op 30 januari 1937 in café Juliana haar zogenaamde winteruitvoering. De Bossche krant deed daarvan op maandag 1 februari verslag. “Voor een vrij goed bezette zaal gaf onze Harmonie St. Caecilia, Directeur de heer Michels, met medewerking der Zang-

1935: Internationaal Concours te Best. Diploma uitgereikt aan Dubbel Mannenkwartet “Oefening en Vermaak” voor het behalen van een Eersten prijs met 261 punten in de Tweede afdeeling. Deze oorkonde bevindt zich in het archief: Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd Rosmalen.

Medaille, geschonken door A. van Heeswijk, molenaar te Nuland, voor het festival van juni 1935 in Rosmalen. Molenaar A. van Heeswijk was een oudoom van Henk de Werd. Vandaar dat deze medaille bewaard wordt in het familiearchief De Werd; Archiefdoos 6 Van Heeswijk.

Foto's: Henk de Werd.

Diploma uit 1936

Dit diploma, ingelijst, bevindt zich eveneens in het archief van de Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd Rosmalen.

Oude, niet gedateerde foto van “Oefening en Vermaak”. Mogelijk werd deze foto in 1937 aan het bestuur aangeboden. (Zie verslag vergadering 1937) Zekerheid hierover is er echter niet.

Vooraan (zittend): v.l.n.r.: De heer Sibon, Antoon Hermens, Driekske van de Vliert, Marinus Rovers, Guus de Laat, Jan Vorstenbosch (voorzitter), Jan Wetzer (directeur), de heer Verzantvoort, Ies Vos, de heer Coppens, Joost van Nuland.

Staannd (rij 1) v.l.n.r.: Cor de Laat, Jan van Hooff, Frans van Liempt, Wout v.d. Ven, Jan de Laat, Harrie Verboort, Verzantvoort, Gretje v.d. Berg, v. Engelen, Theo v.d. Zandt, Nol van Dijk, Heintje Hanegraaf, Martien van Helvoirt, Harrie Hoefsmid, Piet van de Vliert, Karel Verzantvoort, Piet Pennings, ?, Wim van Lee. Staand (rij 2) v.l.n.r.: Doornernik, Hein van Nuland, Driekske Korsten, Toon de Laat, Verzantvoort, Cor Verberne, Piet Vos, Jan van Helvoirt, Marinus van Gerven, Marinus van Lokven, Marinus van Hassel en Pennings. Deze oude prent zit nu in het archief Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd Rosmalen.

en Tooneelvereniging “Oefening en Vermaak” Zaterdag hare winteruitvoering in café Juliana.....

Na de pauze voerde “Oefening en Vermaak”, onder regie van den heer J. Vorstenbosch, zeer verdienstelijk op: Bureau Succes, vroolijk spel in één bedrijf. Wanneer men weet, dat dit stuk in 8 dagen tijd moest ingestudeerd wor-

den, dan verdienen de spelers voor hetgeen zij presteerden een woord van hulde. Het was een aardig stuk dat veel succes had bij het publiek. Het verdere gedeelte werd aangevuld met voordrachten, die zeer in de smaak vielen. Aan het einde der voorstelling dankte de heer A. Stokvis allen voor hun medewerking met een speciaal dankwoord aan

De oude voorzittershamer van "Oefening en Vermaak". Op het plaatje kunnen we lezen: 1907 Oefening en Vermaak 1937 Rosmalen. Deze voorzittershamer zit in het archief: Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd Rosmalen. Foto's: Henk de Werd.

het adres van den heer Michels als Directeur der Harmonie en "Oefening en Vermaak" voor hun zoo gewaardeerde medewerking."

Uit het verslag van de algemene vergadering van het koor, gehouden op 12 juli 1937, kunnen we opmaken, dat het koor het zogenaamde "groot nationaal concours" georganiseerd had met een positief resultaat voor de vereniging. Tijdens deze vergadering werd aan enkele mensen een foto van de vereniging in een prachtige lijst aangeboden. Die foto is waarschijnlijk gemaakt in verband met dit 30-jarig jubileum.

Mogelijk gaat het om de foto, die we hierbij afdrukken. Ook de voorzittershamer dateert uit dit jaar, getuige de inscriptie. Verder weten we ook, dat op zondag 8 augustus 1937 er een feestavond was voor de leden en hun dames.

In 1937 was Jan Vorstenbosch voorzitter.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 13 juli 1937: "Rosmalen, 12 juli. In Café Juliana had Zondag de algemeene vergadering plaats van de Zang en Tooneelvereniging "Oefening en Vermaak", die mede belegd was voor het uitbrengen van het verslag over het groot nationaal concours. De voorzitter, de heer J. Vorstenbosch, heette alle leden welkom. Mede waren aanwezig de directeur, de heer J. Wetzer en de heer P. v.d. Maat. De voorzitter besprak de absentielijst over het deelnemen der repetities. Voorzitter en Directeur wezen beiden nog eens op het geregeld bijwonen der repetities, dit in verband met de deelname aan het concours te Tilburg. Zij hoopten, dat iedereen, indien enigszins mogelijk, die zou

bijwonen. Medegedeeld werd dat er een feestavond voor de leden en hunne dames zal gehouden worden op Zondag 8 Augustus. Deze avond is uitsluitend voor de leden. Alvorens men overging tot het uitbrengen van het verslag over het concours nam de heer J. van Hoof 't woord, die in een gloedvolle rede zijn groote erkentelijkheid uitte tegenover den Directeur en het bestuur voor hetgeen zij gedaan hadden om het concours op zoo bijzondere wijze te doen slagen. Hij roemde de groote capaciteiten van den Directeur aan wien het te danken is, dat de zangvereniging zoo snel is vooruitgegaan, dat men op het naderend concours op een na de hoogste afdeeling uitkomt en het ledental de laatste jaren nagenoeg verdubbeld is. Den voorzitter werd door hem eveneens groote dank gebracht voor al hetgeen deze voor het concours heeft gedaan. Namens de leden bood hij den voorzitter als bewijs van erkentelijkheid aan "Vondels gedichten" door Albert Verweij. De Directeur J. Wetzer, de overige bestuursleden, alsook de heer P. v.d. Maat ontvingen een photo der vereniging in prachtige lijst. De voorzitter dankte den heer J. van Hoof voor deze onverwachte huldiging. Namens de Directeur en verdere bestuursleden dankte hij voor de cadeaux. Tot slot sprak hij een woord van dank tot de leden, niemand uitgezonderd, die meegewerkt hadden en wees erop wat samenwerking vermag. De heer W. Verzantvoort bracht hierna een keurig verslag uit over het verloop van het concours. Nadat de voorzitter nog mededeeling had gedaan over de gunstige resultaten van dit concours sloot hij de vergadering, de leden opwekkend trouw de repetities bij te wonen met het oog op het naderend concours."

De heer P.v.d. Maat was onderwijzer aan de jongensschool in Rosmalen. Op dat hierboven genoemde concours in Tilburg behaalde "Oefening en Vermaak" in de afdeling uitmuntendheid de tweede prijs met 287 punten.

Op 15 augustus 1937 gaven "de zangvereniging "Oefening en Vermaak", directeur de heer J. Wetzer, en de harmonie St. Caecilia, directeur de heer Michels, een matinée in de tuinen der psychiatrische inrichting Coudewater voor de patiënten en het personeel.

In 1938 was "Oefening en Vermaak" present bij het "groot nationaal Zang- en Muziekconcours" te Mill. Dat concours werd gehouden op 26 en 29 juni en op 3 juli van dat jaar. Ons Rosmalense koor behaalde daar de eerste prijs in de afdeling uitmuntendheid met 302 punten.

Bewerkte de eerste directeur van het koor, J.N. v.d. Laar, ooit het lied "Aan de Koningin", een zekere Dirk v.d. Bosch schreef het verenigingslied en droeg dat lied op "aan den

Diploma uit 1938. Foto: Henk de Werd.

Ook deze ingelijste oorkonde bevindt zich in het archief van de Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd.

heer President, den Weled. Heer J. Vorstenbosch.”

Presentielijst 1938 t/m 1947

In het archiefboek “Presentielijst van de R.K. Zang- en Tooneelver. Oefening en Vermaak, Rosmalen” (Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief te 's-Hertogenbosch) kunnen we lezen dat de zangvereniging in 1938 maar liefst 42 leden telde, te weten: 01 J. Vorstenbosch. 02 W. Verzantvoort. 03 M. Rovers. 04 M. Vos. 05 H. Hanegraaf. 06 H. Korsten. 07 N. van Engelen. 08 A. van Dijk. 09 M. der Kinderen. 10 P. Vos. 11 J. de Laat. 12 Ant. de Laat. 13 L. Verzantvoort. 14 J. van Hooff. 15 W. van Lee. 16 Th. van Deurzen. 17 G. van den Berg. 18 A. Swanenberg. 19 W. van den Berg. 20 A. van Nuland. 21 L. van der Heijden. 22 H. van der Doelen. 23 P. van de Vliert. 24 J. van Helvoirt. 25 M. van Gerven. 26 L. Pennings. 27 H. Hoefsmid. 28 H. van de Vliert. 29 M. van Lokven. 30 J. Wetser. 31 G. van Nuland. 32 W. Kerkhof. 33 J. van de Pas. 34 L. Vos. 35 J. Verzantvoort. 36 J. van Nuland. 37 A. Hermens. 38 C. de Laat. 39. W. van de Ven. 40 M. van Hassel. 41 C. Verzantvoort. 42 M. van Helvoirt.

Uitvaart en begrafenis van Marinus Rovers 1940

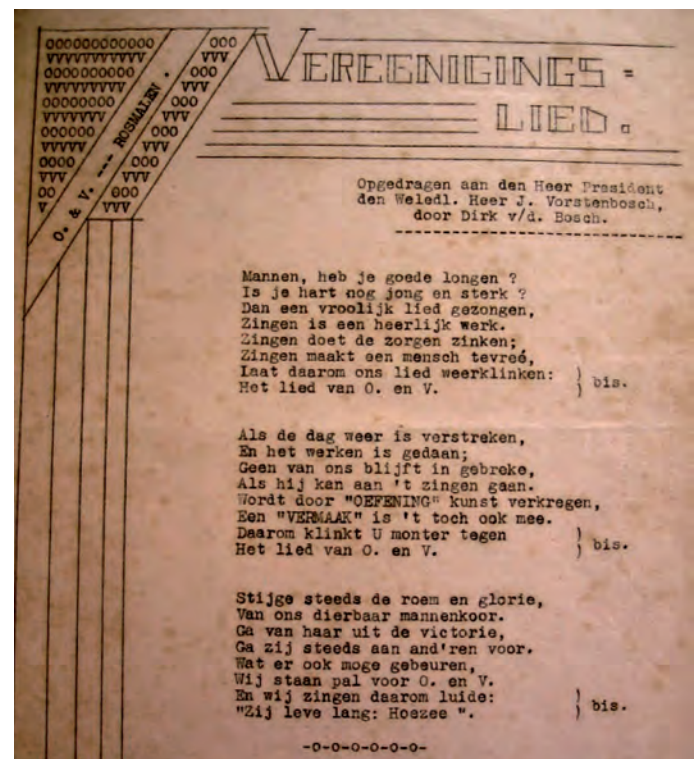
Op 1 oktober 1940 overleed het koorlid Marinus Rovers op 43-jarige leeftijd. Hij werd te Rosmalen geboren op 29 december 1896. Hij was gehuwd met Maria Geerdina Vos. De Bossche krant van 8 oktober 1940 schreef: ”Rosmalen 5 Oct. Zaterdag had alhier de plechtige uitvaart en begra-

fenis plaats van Marinus Rovers, lid van het parochieel zangkoor van de kerk van den H. Lambertus en lid van de zangvereniging “Oefening en Vermaak”, werkzaam bij de melkinrichting St. Jan. De droeve stoet werd voorafgegaan door het omfloerste vaandel van den Werkliedenbond, terwijl de kist werd gedragen door zijn medezangers. Dan volgden zijn nog jeugdige kinderen alsmede talrijke familieleden, vervolgens volgde het omfloerste vaandel der zangvereniging met den voorzitter den heer J. Vorstenbosch en den directeur den heer J. Wetzer en verdere bestuursleden. De H. Mis werd opgedragen door kapelaan Dekkers. Vele geloovigen woonden deze H. Mis bij, alsmede de directeur der melkinrichting St. Jan, de heer Galerna. Na de H. Mis had de beaarding plaats, waarna door de zangvereniging tezamen met 't parochieel zangkoor als afscheid werd gezongen Beati Mortui.

Hierna verlieten allen diep onder den indruk den doodenakker, daar zijn zeer jonge kinderen thans geheel alleen op de wereld staan, daar de moeder reeds enkele jaren geleden is.

Zijn ziel ruste in vrede.”

In januari 1941 werd door de zang- en toneelvereniging nog een indrukwekkende uitvoering verzorgd. De belangstelling was zo groot, dat tot een extra optreden werd be-

Het verenigingslied van “Oefening en Vermaak”

Repetitie Zondag 25 Oct 1938 31 Oct

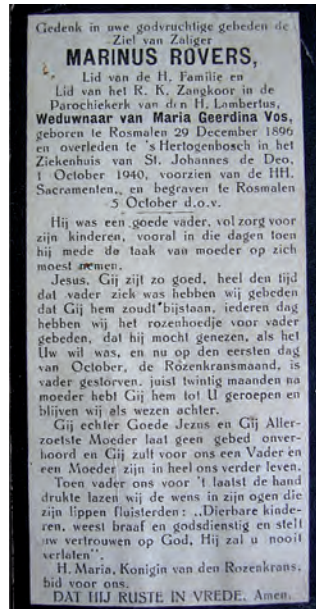
1. J. Wambuis	1. J. Wambuis
2. J. Wambuis	2. J. Wambuis
3. J. Wambuis	3. J. Wambuis
4. J. Wambuis	4. J. Wambuis
5. J. Wambuis	5. J. Wambuis
6. J. Wambuis	6. J. Wambuis
7. J. Wambuis	7. J. Wambuis
8. J. Wambuis	8. J. Wambuis
9. J. Wambuis	9. J. Wambuis
10. J. Wambuis	10. J. Wambuis
11. J. Wambuis	11. J. Wambuis
12. J. Wambuis	12. J. Wambuis
13. J. Wambuis	13. J. Wambuis
14. J. Wambuis	14. J. Wambuis
15. J. Wambuis	15. J. Wambuis
16. J. Wambuis	16. J. Wambuis
17. J. Wambuis	17. J. Wambuis
18. J. Wambuis	18. J. Wambuis
19. J. Wambuis	19. J. Wambuis
20. J. Wambuis	20. J. Wambuis
21. J. Wambuis	21. J. Wambuis
22. J. Wambuis	22. J. Wambuis
23. J. Wambuis	23. J. Wambuis
24. J. Wambuis	24. J. Wambuis
25. J. Wambuis	25. J. Wambuis
26. J. Wambuis	26. J. Wambuis
27. J. Wambuis	27. J. Wambuis
28. J. Wambuis	28. J. Wambuis
29. J. Wambuis	29. J. Wambuis
30. J. Wambuis	30. J. Wambuis
31. J. Wambuis	31. J. Wambuis
32. J. Wambuis	32. J. Wambuis
33. J. Wambuis	33. J. Wambuis
34. J. Wambuis	34. J. Wambuis
35. J. Wambuis	35. J. Wambuis
36. J. Wambuis	36. J. Wambuis
37. J. Wambuis	37. J. Wambuis
38. J. Wambuis	38. J. Wambuis
39. J. Wambuis	39. J. Wambuis
40. J. Wambuis	40. J. Wambuis
41. J. Wambuis	41. J. Wambuis
42. J. Wambuis	42. J. Wambuis
43. J. Wambuis	43. J. Wambuis
44. J. Wambuis	44. J. Wambuis

De getekende presentielijst van 25 oktober 1938 en 31 oktober 1938. Uit: "Presentielijst van de R.K. Zang- en Tooneelver. Oefening en Vermaak. Rosmalen." Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd Rosmalen.

sloten.

De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant van woensdag 15 januari 1941 deed daarvan verslag en schreef: "Op zaterdag 4 en Zondag 5 Januari gaf de RK. Zang- en Tooneelvereniging "Oefening en Vermaak" voor donateurs en belangstellenden haar jaarlijksche uitvoering. Beide uitvoeringen voor uitverkoch-

te zalen, waarbij nog vele werden teleurgesteld, hetgeen bewijst dat hetgeen "Oefening en Vermaak" biedt in de smaak valt. Het gebodene stond dan ook op een hoog peil. De verschillende zangnummers, uitgevoerd onder leiding van den directeur de heer J. Wetzer Sr. werden op keurige wijze gezongen. Vooral de "Gravers" van J. Ollman werd zeer verdienstelijk uitgevoerd. Zuiverheid en voordracht muntten hierin bijzonder uit. Het drama in drie bedrijven "Uitgeboet" door A. van R., dat nu voor het voetlicht werd gebracht, was een groot succes voor de spelers en hun be-

Bidprentje van Marinus Rovers Bidprentjes collectie archief Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed/Collectie H. de Werd Rosmalen.

kwamen regisseur, den heer M. der Kinderen. De rollen werden op een uitstekende wijze uitgebeeld.

Gezien het groote succes bij deze voorstelling had men besloten op Zondag 12 Januari j.l. een heropvoering te geven. De heer J. Wetzer Sr. heeft reeds vele malen bewezen een goed directeur te zijn, doch behalve dit verstaat hij op buitengewone wijze de kunst van declameeren en droeg hij voor "Christene Zielen". De decors waren op origineele wijze ontworpen en uitgevoerd door J. Wetzer Jr., terwijl de grime goed verzorgd was door den heer G. Vos uit Hintham."

In bovengenoemd presentieboek, helaas niet meer geheel compleet, kunnen we lezen, dat er in 1941 (oorlog) nog gerepeteerd werd op 5 augustus, 18 augustus, 12 oktober, 19 oktober en 1 november.

In die periode werden als leden van het koor genoemd: W. Verzantvoort, M. Vos, H. Korsten, J. de Laat, L. Verzantvoort, J. van Hooff, W. van Lee, G. v.d. Berg, A. Swanenberg, W. v.d. Berg, A. van Nuland, J. van Nuland, A. Hermens, M. van Hassel, M. van Helvoirt, G. v.d. Heijden, L. Pennings, H. Hoefsmit, H. v.d. Vliert, J. Wetser jr, J. Verzantvoort, J. v.d. Berg, W. Noppen, M. Verhallen, T. Vos, W. Voets, H. Tibosch, C. v.d. Berg, J. v.d. Berk, C. Verzandvoort, H. v.d. Heijden, Th. Vos, G. v.d. Ven, O. Vallenga, Jo v.d. Berg, G. Swanenberg, W.v.d. Ven en M. v.d. Oetelaar. Ze kwamen niet allemaal opdagen.

Op 1 november was de opkomst zelfs heel klein. Slechts 14 zangers. De handtekeningen van W. Verzantvoort, H. Korsten, M. v.d. Els, W. Noppen, L. Verzantvoort, M. Verhallen, O. Vallenga, C. v.d. Berg, H. v.d. Heijden en P. de Veer kon ik ontcijferen. Daarna volgt even niets. Het koor lag stil.

Vervolgens werd een nieuwe ledenlijst opgesteld voor de repetities van 26 december, 28 december, 7 – 14 – 18 - 25 januari, 1 – 8- 15 en 29 februari. Helaas ontbreekt het jaartal. In verband met 29 februari (schrikkeljaar) moet dat (december)1943 – (januari, februari) 1944 zijn geweest. De oorlog woedde toen nog steeds. Het presentieboek gaat daarna meteen verder met de repetitie van 10 december 1944. Rosmalen was toen reeds bevrijd.

Op de opgestelde ledenlijst van december 1943 en januari/februari 1944 komen we de volgende namen tegen als eerste en tweede tenor en als eerste en tweede bas.

Eerste tenor: W. Verzantvoort, H. Korsten, M. v.d. Els, W. Voets en W. Noppen. Tweede tenor: M. Vos, J. de Laat, L. Verzantvoort, W. van Lee, J. van Hooff, A. van Nuland, A. Swanenberg, G. Swanenberg, M. Verhallen, O. Vallenga en A. Swanenberg Azn. Eerste bas: L. Pennings, H. Hoefsmit, J. Wetser, J. v.d. Berg, J. v.d. Berg Th. zn, G. v.d. Ven, H. v.d. Heijden, C. v.d. Berg, Th. Vos, J. Vallenga, M. v.d. Oetelaar, W. v.d. Plas J. v.d. Ven en v. Creij. Tweede bas: M. van Hassel, C. Verzantvoort, M. van Helvoirt, J. van Schijndel sr, P. de Veer, A. Hermens, Coppens, H. Tiebosch en J. van Schijndel jr. De presentielijst laat duidelijk zien, dat “Oefening en Vermaak” van 10 december 1944 t/m 4 februari 1947 een mannenkoor is. Na een paar lege bladzijden volgen dan de repetities van 5 september en 26 september, zonder jaartal. Vermoedelijk 1947, doch niet met zekerheid te zeggen. Wat wel zeker is, dat op die repetities, naast de namen van de tenoren en de bassen, ook de namen van sopranen en alten vermeld worden. Het mannenkoor “Oefening en Vermaak” was een gemengd

koor geworden. De eerste sopranen waren: L. Bettonville, J. v.d. Vliert, D. van Hassel, C. Rovers, A. v.d. Vliert, T. Verzantvoort, v. Hirtum, J. Timmermans, gezusters van Osch en C. Voets.

De eerste alten waren: M. Kemps, C. van Herpen, Vos, R. van Herpen, F. van Hassel, gezusters Swanenberg, ??? Kruisstraat, en Verstijnen uit Hintham.

Kijken we nog eens heel nauwkeurig naar de presentielijsten van 10 december 1944 t/m 4 februari 1947 (mannen-

Oefening en Vermaak.

Vooran, v.l.n.r.: Jo v.d. Berg, Jan Noppen, Janus van Nuland, Henk v.d. Heijden en Wim v.d. Plas.

Staande, v.l.n.r.: Ad de Jong, Jan Wetzer, Theo Vos, Guus Verzantvoort, Harrie Tibosch, Jan van Hoof, Rien v.d. Els en Harrie Coppens.

1947: “Oefening en Vermaak”, toen nog mannenkoor, met hun partners op excursie in Maastricht. Deze 2 foto's uit: Gemeente 's-Hertogenbosch/afdeling Erfgoed, Rosmalencollectie H. de Werd

koor), dan zien we een gaan en vooral komen van tenoren en bassen. Ik noem u de nog niet eerder vermelde zangers: H. Willems, Henk Rovers, Th. van der Els, Adr. de Jong, A. Loeffen, A. van Dijk, J. Noppen, T. Pennings, J. van Grinsven, G. Vissers, A. van den Elzen, J. van Osch, J. Kusters, J. van Wanrooij, J. van Creij, H. Linnenbank, G. van den Berg, J. Verstege, Adr. Verstege, A. Coppens, A. van Lith Jzn, L. Coppens, C. van Wanrooij, Jan Venrooij, Wim van Schijndel, H. Coppens, A. van Lith, M. Swanenberg, Th. Lambermont, W. van der Donk, Ties van Venrooij, P. Vermeulen, Jos van Nuland Pzn, Ant. Verste-

gen, J. van der Heijden, Henk Rovers, Nico van 't Hof, M. van Meurs, L. van Lith Lzn, A. Spierings, Geerts, A. Swanenberg Jzn, A. Swanenberg Hzn, H. van Eerd, W. van Schijndel, W. Velthuizen, J. van der Els, H. van Nuland, G. Coenraad, F. van der Els, H. Heijmans, Th. Coppens, J. Stuiver, Sjef van Meurs, P. Werst, W. Werst, C. Verstappen, P. Heijmans, gebroeders Veltman, Th. Verhallen, P. van der Plas, W. Merckx, Ant. Werst en Cor van Osch.

Deel 3 in de volgende *Rosmalla*.

De hoeven van de Godshuizen in Rosmalen

Redactie

In het midden van de 17e eeuw had de Bossche Tafel van de Heilige Geest, ook wel Geefhuis genoemd of Groot Gasthuis, nog later het Groot Ziekengasthuis, op het grondgebied van Rosmalen 6 hoeves liggen en daarnaast in het lage gedeelte van de gemeente een groot aantal losse percelen hooi- en weiland. De H. Geesttafel, als instelling voor de openbare armenzorg ontstaan in het midden van de 13e eeuw, had een hoeve op de Kruisstraat, een hoeve In den Duin, een hoeve in de Heinis en een hoeve bij de kerk. Een hoeve is een term die men in de Brabantse archieven op het platteland erg vaak tegenkomt. Hoeve betekent: bedrijfseenheid, landbouwbedrijf. De Godshuizen kregen hun goederen door schenking, erfenis of door aankoop. Het is niet altijd duidelijk hoe de hoeven verworven waren. Van de hoeve op de Heinis weten we het wel: de zeer rijke Anna Vijge, weduwe van Albrecht van Deventer, maakte in 1575 haar testament. Ze had geen kinderen. Na betaling van de schulden moest de boedel in vijf stukken verdeeld worden, waarvan de Godshuizen één deel vormden. Door de executeurs werd het zó bepaald dat twee hoeven op de Heinis toebedeeld werden aan de Tafel van de Heilige Geest en aan het Groot Gasthuis.

Waaruit zo'n hoeve bestond, blijkt uit een akte van verkoop van een hoeve op de Kruisstraat in 1750. Er was een woonhuis, een schop, een bakhuis voor het brood ("bakest") en een grote hoeveelheid teelland. De boeren in Rosmalen hadden vaak de beschikking over veel groenland, waardoor hun veestapel waarschijnlijk ook vrij groot was. Dit was landbouwkundig gezien gunstig, want veel vee wil zeggen: veel mest. Als spreekwoord gold: "Die

niet mest, mist." Bij de openbare verkoop ("met de brandende kaars") van de genoemde hoeve op de Kruisstraat werd een bedrag van f 3427 overeengekomen, wat waarschijnlijk weinig was.

Het Groot Gasthuis liet de hoeven exploiteren door pachtboeren uit de streek zelf. De pachtijd bedroeg meestal 4 tot 6 jaar. Vaak volgde een zoon de vader als pachtboer op. De hoeve op de Kruisstraat werd in 1638 voor 6 jaar in pacht gegeven aan Jan Henrickx Goyarts. Hij betaalde f 90 per jaar plus 12 mud rogge. Het geld moest betaald worden op St. Maarten-in-de-Winter, dat is op 11 november, het koren op Kerstavond. Verder moest hij diverse goederen leveren, zoals bomen en struiken. Het benodigde pootgoed werd geleverd door het Godshuis. Als er ook elders veel gepoot moest worden, moest de pachter ook daar meehelpen, met zijn gezin, paard en kar. Ook moest hij de rentmeester helpen met allerlei voorkomende werkzaamheden. Natuurlijk moest hij ook zijn land goed onderhouden, zoals de sloten en paden en de houtwallen. In Rosmalen werd dat allemaal goed gecontroleerd, maar de H. Geesttafel, gevestigd in de huidige bibliotheek in de Hinthamerstraat, had ook hoeven in Helmond en rond Eindhoven en daar gebeurde het wel dat de pachter in het laatste jaar uit zuinigheid niet mestte. Daar werd duidelijk minder gecontroleerd. Ook gebeurde het natuurlijk wel dat de pachter de hoeve geheel of gedeeltelijk doorverpachtte.

Bron:

A. Kappelhof, in een brief aan Wil van den Elzen, 1981.

Bouwstijlen van de Lambertuskerk (4)

Antoine de Visser

We hebben in de voorgaande 3 afleveringen kunnen lezen dat deze St. Lambertuskerk tussen 1430 en 1550 in gotische stijl werd gebouwd. Dat ze dat bleef tijdens de Reformatie (1629) en in 1823 weer terug kwam aan de katholieken. Toen werd een grote restauratie van de kerk uitgevoerd. Binnen kwam in het middenschip een tongewelf in waterstaatsstijl (neoclassicisme), waardoor een deel van de gotiek niet meer te zien was.

De bevolking van Rosmalen groeide gestaag, ondanks overstromingen en schrale heidegrond. Pastoor Alphonsus Hordijk (pastoor van 1907-1923) kwam met een probleem te zitten. Immers het kerkgebouw groeide niet mee, dus moesten er op zondag vele missen achter elkaar worden opgedragen om alle mensen de gelegenheid te geven hun zondagsplicht te kunnen laten vervullen. De pastoor en zijn kapelaan deden wat ze konden, maar er moest een betere oplossing komen. Bovendien gingen veel parochianen uit Hintham liever naar de St. Jacobskerk in de stad, want dat was minder ver dan naar hun eigen St. Lambertuskerk.

Na overleg met de bisschop Mgr. W. v.d. Ven werd besloten dat Hintham een eigen parochie zou worden met een eigen kerk en pastoor. In 1909 werd C. van Thiel er tot pastoor benoemd en werd in 1910 de H. Annakerk gebouwd. Maar daarmee was het probleem slechts gedeeltelijk opgelost. De St. Lambertuskerk was gewoon te klein voor het aantal parochianen. Dus werd besloten om de kerk te vergroten.

Onder invloed van Pierre Cuypers uit Roermond waren bijna overal in Nederland nieuwe katholieke kerken en andere gebouwen in zijn stijl gebouwd. Cuypers greep terug naar de tijd vóór de Reformatie, dus de gotische bouwstijl. Deze stijl kreeg de naam Neogotiek. Voorbeelden van deze stijl zijn de St. Lambertuskerk in Veghel en Lith evenals de St Nicolaaskerk in Helvoirt. In deze stijl werd ook de grote restauratie van de St. Jan in Den Bosch door architect L. Hezemans uitgevoerd. De Mariapoort (noordzijde) en bijna het hele interieur (beelden en ramen) van de St. Jan zijn toen in deze stijl gerestaureerd.

Voor de vergroting van ons kerkgebouw werd F. Ludwig uit Nijmegen aangetrokken. Hij maakte een tekening,

waarbij het dwarschip (transept), het priesterkoor en de sacristie verdwenen waren. In plaats daarvan had hij het middenschip verlengd van 4 naar 7 ramen. Daar plaatste hij een nieuw dwarschip met kapellen en een priesterkoor aan. De kerk zou dus in oostelijke richting vergroot worden. Dit ontwerp werd zowel in Den Haag als door het bisdom afgekeurd. In het nieuwe bouwplan van Ludewig verdween opnieuw het priesterkoor en de sacristie, maar zette hij een tweede transept tegen het bestaande gotische transept met een nieuw priesterkoor. Ook hier waren kapellen getekend aan het tweede dwarschip. Dit bouwplan kreeg de goedkeuring en werd uitgevoerd. Er kwam tevens een sacristie en bij-sacristie aan de zuidzijde van het priesterkoor en aan de noordzijde een kapel voor de zusters van Schijndel. Die woonden in het Liefdesgesticht Van Meeuwen, schuin tegenover de kerk.

Evenals in het gotische eerste transept kwamen er in het tweede transept ook sluitstenen als afsluiting van de ribben. Het zijn verschillende mannenkoppen, maar duidelijk is te zien dat het meer 'massaproductie' is, in tegenstelling tot de gotische stijl in het eerste transept, waar elke voorstelling apart gekapt, dus uniek is. Dat kunnen we van deze neogotische afsluitingen niet zeggen.

Het hele nieuwe gedeelte (muren en gewelven) werd beschilderd in diverse patronen, figuren en kleuren. Verder kwamen er 5 gebrandschilderde ramen in het priesterkoor en 2 nissen die beschilderd werden.

De ramen werden ontworpen en gemaakt in het atelier van de Gebr. W. Derix uit Gogh-Kevelaer. De nissen in het priesterkoor werden beschilderd door huis- en decoratieschilder W. Triffterer.

Bij de restauratie van 1976-1978 verdween de beschildering van de muren en gewelven, die F. Ludewig had aangebracht. Het hele interieur werd toen grijs geschilderd o.l.v. het architectenbureau Van der Laan Van Hal. Zo kreeg de hele kerk de schijn van een 'Bossche-School-stijl'. Er straalde weinig warmte vanuit en paste beslist niet bij deze kerk!

In 2003 kon het interieur opnieuw geschilderd worden. Het terughalen van de muurschilderingen van Ludewig was niet meer mogelijk. Kleuradvies werd gegeven door de Rijksdienst Monumentenzorg en de B.A.M. (Bouwhistorie, Archeologie, Monumenten) van de gemeente. Door toepassen van schakeringen crème-keur werd de kerk weer warm en passend gemaakt bij de bouwstijlen van de kerk. De guirlandes en de kelk met hostie boven in het middenschip van de Waterstaatstijl werden geaccentueerd, waarbij de kelk en hostie in goudkleur gezet werden.

Zo hebben we van buiten 2 bouwstijlen (Gotiek en Neogotiek) en van binnen 3 bouwstijlen (Gotiek, Waterstaatstijl en Neogotiek) de revue laten passeren. We weten nu waar wat is en hoe de bouwstijlen te onderscheiden zijn, maar samen toch een harmonieus geheel vormen.

Het kerkgebouw Sint Lambertus is al heel lang een rijksmonument en een sieraad in het dorp, waar we trots en zuinig op moeten zijn.

Een cadeau van 1200 maanden oud

Jo Versteijnen

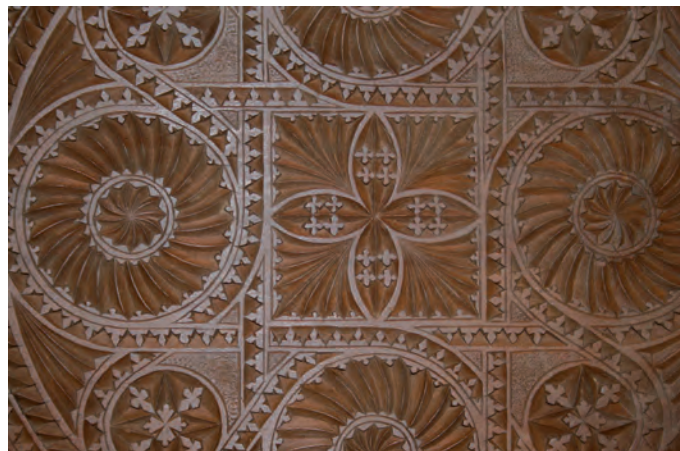

Tijdens de grote tentoonstelling in het Rodenborchcollege eind 2015 met de vele foto's van grote gezinnen werd de Heemkunde verrast met een vreemde schenking. Een

oude mevrouw kwam naar de tentoonstelling om de foto van haar familie te bekijken, maar ze had iets meegebracht. Het was een verwrongen dienblad, een foto en een begeleidend briefje. Met de mededeling "ik heb

iets moois meegebracht en ik hoop dat jullie het goed bewaren" werd het geheel overgedragen aan onze voorzitter. Door alle drukte van de tentoonstelling en het vele werk in 2016 voor het boek Rosmalen 1200, is het geheel in de stelling gelegd en verder nog niet bekeken. Eind november 2016 kreeg ik het dienblad in handen, las het begeleidend schrijven en kreeg kippenvel. Hier volgt het verhaal dat de schenkster op papier had gezet.

"....Een korte beschrijving over het erfstuk dat mijn papa Jan Verhallen naliet. Ik ben Netty Hoogendoorn - Verhallen (Antonetta) geboren op 5 maart 1922 in Udenhout, verhuisd via 's-Hertogenbosch naar Rosmalen in mei 1925. Terug naar Udenhout in maart 1946. Getrouwd met Chris Hoogendoorn op 3-juli 1951. Chris is kinderloos overleden op 9 oktober 1998.

Mijn papa Jan Verhallen is in Rosmalen geboren op 5 december 1896. Zijn ouders waren Toon Verhallen en Wilhelmina van Roosmalen. Jan is overleden 26 mei 1963 in Udenhout. Hij was in Udenhout getrouwd met Adriana (Jenneke) Heessels op 22 april 1921.

Het dienblad

In 1916 was hij voor zijn nummer in dienst bij het leger. In zijn vrije tijd heeft hij met een zakmes het dienblad met mooie figuren uitgesneden als huwelijkscadeau voor zijn oudste zus, Antonet (Ant) Verhallen, die trouwde met Tinus van Bergen uit Empel. Dus is het dienblad in 2016 honderd jaar oud. Zijn zus (mijn peettante tante Ant) heeft mij dit dienblad in 1985 geschonken. In 2011 is door een Udenhoutse schilderes een portret van mij gemaakt met

als achtergrond het originele dienblad. Het schilderstuk was echter te groot voor mijn kamer, dus heb ik er maar een foto van laten maken

Het dienblad en de foto, die mij beide natuurlijk zeer dierbaar zijn wil ik, gezien mijn leeftijd van 93 jaar nu veilig stellen en aan de Rosmalense Heemkundekring schenken als erbetoon aan mijn vader Jan Verhallen uit Rosmalen. Zijn hart en zaligheid hebben altijd in Rosmalen gelegen (zijn gebleven).

Papa nog heel veel dank van je oudste dochter Netty. Udenhout 24-9-2015.....”

In uw godvruchtige gebeden wordt aanbevolen
de ziel van zaliger

+

JOHANNES VERHALLEN
echtgenoot van
ADRIANA HESSELS
geboren te Rosmalen 5 december 1896 en voorzien
van de laatste H. Sacramenten, overleden te
Udenhout op 26 mei 1963.

Toen voor deze man, na veel werken en veel zorgen, de rust gekomen was en het persoonlijke leven iets voor hem kon gaan betekenen, kwam de dood aan alle mooie idealen een einde maken. Hij wist, dat die dood moest komen en hij heeft dat, na veel strijd, aanvaard, omdat hij God niet wilde dwingen hem nog meer te geven dan hij al gekregen had: een goede, bezorgde vrouw, die alle lief en leed met hem deelde, - zijn kinderen, die allen van hem hielden en die hij allen tot staat en stand mocht brengen, - zijn werk waarvan hij hield, - zijn vrienden, waar hij trots op was.

Als een man zo door het leven weet te gaan, dan kan hij rustig zeggen: Heer, laat nu uw dienaar gaan in vrede.

Want Gods dienaar was hij op de eerste plaats! En daarna, of misschien daarom, de dienaar van de Moeder Gods, in het kapelletje van de Schoorstraat. Het was zijn eer, de koster van het kapelletje genoemd te worden, zoals vóór hem zijn schoonvader. De goede God zal de zorgen, aan Zijn Moeder besteed, wel rijkelijk belonen.

Mijn goede, trouwe vrouw, ik dank u voor alle zorgen en alle offers, die ik in mijn ziekte van u vroeg. Het zal moeilijk voor u zijn, maar wij hebben goede kinderen. Zij zullen voor u zorgen. En God! En onze goede Moeder Maria!

Als je zo'n verhaal leest dan ga je even terug in de tijd. Het was 1916, midden in de eerste wereldoorlog, een jongen van 20 jaar moet ergens in het land zijn vaderland verdedigen. Gelukkig viel de oorlog voor Nederland nog mee, de zware gevechten waren bij onze zuiderburen, maar toch. Dan hoor je dat je zus gaat trouwen. Geld en gelegenheid om een cadeau te kopen was er vermoedelijk niet, dus wat te doen? Je hebt veel tijd, fantasie en een paar gouden handen plus een zakmes, nou dan maak je toch een cadeau. Een prachtig dienblad helemaal uitgesneden. In 1985 werd het kostbare sieraad overgedragen aan de oudste dochter van de maker, zodat het familiestuk niet verloren zou gaan. Nu deze laatste eigenaresse de gezegende leeftijd van 93 jaar heeft bereikt komt de angst dat het aandenken van haar papa toch verloren zal gaan. Dus dacht ze aan de Heemkundekring in vaders geboorteplaats Rosmalen in de hoop dat het daar goed bewaard zal worden als herinnering aan het mooie huwelijkscadeau dat haar vader honderd jaar geleden maakte voor zijn zus.

Wie was deze Jan Verhallen? Hij is dus geboren in Rosmalen in 1896. Was bv. een oom van Toon van Balkom en Jan Geerts (beiden van moederskant). Op de tentoonstelling over familiefoto's in het Rodenborchcollege was hun familiefoto ook te zien.

Op deze foto zien we de familie Verhallen – van Rosmalen (vader Toon was al overleden): staand vlnr: Jan (de maker van het dienblad), Piet, Jaantje (vrouw van Jos Geerts van de rookwinkel uit de Dorpsstraat), Zittend vlnr: Antonet (Ant), moeder Wilhelmina (Mèn) Verhallen – van Rosmalen (zij was de baakster van Rosmalen van 1900 tot 1937) en Drieka (was getrouwd met Haske van Balkom uit 't Ven), Vader Toon Verhallen zijn beroep was nachtwachter in Rosmalen.

Beheers- en inrichtingsplan van de Heinis uit 1981

Gerrit Mol

De Heinis is al tientallen jaren Bosch' gebied. Toch voelen veel Rosmalenaren zich nog sterk betrokken bij dit prachtige natuurgebied, dat voor de aanleg van de A2 tot Rosmalens grondgebied hoorde. In de verzameling teksten die Wil van den Elzen aan onze heemkundekring schonk, trof de redactie een beheers- en inrichtingsplan van dit gebied. Het geeft een uitvoerige beschrijving van de toestand van de Heinis en de plannen die er voor gemaakt zijn. De redactie heeft er een aantal "krenten" uitgepikt die nog steeds heel herkenbaar zijn. Op grond van dit rapport zijn destijds een aantal werkzaamheden uitgevoerd waarvan we nog steeds de vruchten plukken.

De Heinis is een gebied met aanzienlijke landschappelijke, natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarden en heeft door zijn ligging ook een duidelijke recreatieve functie. Het is een belangrijke schakel in de geschiedenis van Den Bosch. Er komt een aantal elementen voor die getuigen van de strijd die de stad eeuwenlang heeft moeten voeren tegen het Maaswater en tegen vijandelijke legers. De Hervensedijk is vermoedelijk in de 14e of 15e eeuw opgeworpen om de stad te beschermen tegen het Maaswater, dat bij hoge waterstanden via de Beerse Overlaat in de Beerse Maas werd ingelaten. Deze strijd tegen het water, die tot het begin van de 20e eeuw duurde, vond met wisselend succes plaats, getuige de vele wielen die in het gebied van de Beerse Maas en met name in de Heinis voorkomen.

Ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog vormde een fort

(Titselaar) samen met de dijk deel uit van een dubbele ring vestingwerken. De binnenste ring was bedoeld om het leger van Frederik Hendrik tegen aanvallen vanuit de stad te beschermen, de buitenste ring om ontzettingsspogingen te verijdelen. Om deze cultuurhistorisch waardevolle elementen te behouden, zal men alle ongewenste ontwikkelingen, zoals afgraven van de dijk of dempen van de wielen dienen te voorkomen. Maar niet alleen om die reden, maar ook uit landschappelijk en natuurwetenschappelijk oogpunt dient dit gebied behouden te blijven.

De Heinis, met een totale oppervlakte van 48 hectare, is deels eigendom van de Stichting Het Noordbrabants Landschap, Staatsbosbeheer en de gemeente en voor een klein deel van particulieren. De belangstelling van deze instanties toont al het belang van dit gebied aan. Een deel van het gebied is zelfs staatsnatuurmonument. Onderdeel daarvan is het Heilige Geestwiel met een moerasje en een stukje loofhoutbos; een perceel grasland (dijkhelling) hoort hier ook bij.

De Heinis ligt in een overgangsgebied tussen rivierklei- en zandlandschap. De grote verschillen in samenstelling en dikte van de grondlagen zijn veroorzaakt door afgravingen en overstromingen. De bovengrond varieert van schraal tot matig humus. De waterhuishouding is door de uitvoering van de ruilverkaveling Maaskant-West in de jaren vijftig en door de ontwikkeling van Den Bosch-Noord ingrijpend gewijzigd. Het waterpeil is sterk verlaagd en wordt in gegraven watergangen constant gehouden. Het gebied werd rond 1950 gekenmerkt door sterk wisselende grondwater-

standen, die varieerden van minder dan 40 cm tot meer dan 120 cm beneden maaiveld. De afwatering vond plaats op de Maas via de Aa en een aantal weteringen. Het gebied bleef toch nog vochtig en op enkele plaatsen vrij drassig. De grondwaterstandverlaging is merkbaar aan de verlaging van de waterstand in de wielen.

Het droge karakter van grote delen van het gebied komt tot uiting in de samenstelling van de huidige begroeiing (veel droogteminnende soorten). De dijk en de steilranden (hoogteverschillen op korte afstand) geven aanleiding tot begroeiingsverschillen (bezonning, windinvloeden, humusrijkdom en vochtvoorziening). Hieruit blijkt dat de invloed van de mens op het landschap, met inbegrip van het biologische bestanddeel, ook verrijkend kan werken.

Uit vergelijkingen met vroegere inventarisaties zijn enkele conclusies te trekken. De Heinis moet vroeger zeer veel plantensoorten hebben gekend. Thans worden ruim 200 soorten waargenomen. Verder blijkt dat er 111 soorten sinds 1935 zijn verdwenen en dat er sindsdien slechts 84 nieuwe zijn bijgekomen. Deze afname is vermoedelijk veroorzaakt door de cultuurtechnische ingrepen (ruilverkaveling, afwatering e.d.) in de periode 1935 – 1968. Ondanks die afname in de soortenrijkdom is de plantkundige betekenis van de Heinis nog steeds zeer groot. Uit de historische ontwikkeling en de bodemgesteldheid blijkt dat de Heinis in principe nog steeds geschikt is om een zeer soortenrijke plantengroei te dragen met diverse zeldzame soorten.

Uit onderzoek blijkt dat de Heinis geen belangrijk broedgebied is voor vogels. Dat kan echter veranderen als er gezorgd wordt voor meer rust in het gebied. De vogelsoorten die tot nu toe onregelmatig worden waargenomen maar die eventueel wel in de Heinis zouden kunnen gaan broe-

den (o.a. dodaars, blauwe reiger, Kievit, kuifeend, putter en veldleeuwerik) blijven nu nog weg door teveel onrust. De nachtegaal en de wielewaal komen als broedvogel nog wel voor, evenals vele algemeen voorkomende soorten.

Het insectenbestand is door de kruidenrijke begroeiing redelijk groot, de groene en bruine kikker varen er wel bij, evenals de kleine watersalamander.

In de wielen treffen we karper, voorn, brasem, zeelt, snoek, paling en kleine baars. Ze worden alle door een visvereniging uitgezet. Bevissing zal echter worden beperkt tot enkele wielen. Daartoe worden enkele voorzieningen getroffen, zoals de aanleg van vissteigers. Ook kan er vanaf roeiboten worden gevisst.

De waterkwaliteit van de wielen varieert van zeer slecht tot redelijk. Dit wordt mede veroorzaakt door het ontbre-

ken van riolering bij de bestaande bebouwing.

Veel negatieve effecten als gevolg van het menselijk handelen hebben tot verarming van de natuur geleid (bemsing, overbeweiding, betreding enz.). Daarnaast zijn visueel storende elementen aanwezig. Met name als in de winter het blad is gevallen, is de omringende industriële en woonbebouwing duidelijk zichtbaar. Ook nabij gelegen hoogspanningsmasten zijn niet fraai te noemen.

Foto's bladzijde 28: Felix Janssens (Brabants Dagblad),
collectie Erfgoed 's-Hertogenbosch/Stadsarchief

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN DANKT ZIJN SPONSORS

Apotheek Rosmalen	Oude Baan 9	5242 HT	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel	West eind 2	5245 NL	Rosmalen
HAMA v.d. Meulenreek	Aaborch 3	5247 SW	Rosmalen
Huub Steenbekkers - Advies en Schilderwerken	Kievitsven 48	5249 JJ	Rosmalen
Gebroeders Voets	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen

Dorpsstraat met Raadhuis Rosmalen.

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN